

TARTU ÜLIKOOL

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Kultuuriteaduste instituut

Kultuurikorralduse õppekava

Leana Liivson

OMAVALITSUSTE KULTUURIPOLIITIKA MULGIMAA NÄITEL

Magistritöö

Juhendajad: PhD Art Leete

MA Marju Mäger

Tartu 2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. MULGIMAA TUTVUSTUS	7
1.1. MTÜ Mulgi Kultuuri Instituut ja MTÜ Mulgi Kultuuri Arenduskoda	9
1.2. Mulgimaa kui elukeskkond	11
1.3. Mulgi Vald.....	13
1.4. Tõrva Vald	16
1.5. Viljandi Vald	19
2.KOHALIKU OMAVALITSUSE KULTUURIPOLIITIKA.....	22
2.1. Kultuuripoliitika mõiste.....	22
2.2. Kohaliku omavalitsuse kultuuripoliitika kujundamine.....	25
3. UURIMISTÖÖ EESMÄRK JA METOODIKA	28
4. MULGIMAA OMAVALITSUSTE STRATEEGIADOKUMENDID	31
4.1. Mulgimaa omavalitsuste arengukavad	33
4.2. Mulgimaa omavalitsuste eelarvestrateegia ja kultuuri rahastuspõhimõtted	36
5. OMAVALITSUSTE KULTUURIPOLIITIKA UURINGU ANALÜÜS	43
5.1. Infrastruktuur	44
5.2. Kultuuriteenuse kättesaadavus ja mitmekesisus.....	45

5.3. Rahastus.....	47
5.4. Kultuuritöötajad.....	49
5.5. Kultuuritöötajate kaasamine kultuuripoliitika kujundamisse	50
5.6. Kolmas sektor ja omavalitsuste kultuuripoliitika	52
5.7. Kohalik identiteet ja mulgi kultuur.....	54
5.8. Järeldused ja ettepanekud	56
KOKKUVÕTE	61
KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD	65
LISA	69
Lisa 1. Küsimustiku küsimused Mulgimaal kultuurivaldkonnas tegutsevatele inimestele.	69
Lisa 2. Küsimustiku vastused graafiliselt	70
SUMMARY.....	75

SISSEJUHATUS

Käesoleva magistritöö teemaks on “omavalitsuste kultuuripoliitika Mulgimaa näitel”. Antud teema muutus töö autorile aktuaalseks, kui ta asus 2016. aastal tööle Karksi-Nuia Kultuurikeskusesse kultuurispetsialisti ametikohale. Aastast 2020 on käesoleva magistritöö kirjutaja Karksi-Nuia Kultuurikeskuse juhataja. Karksi-Nuia Kultuurikeskus on Mulgi valla kultuuriasutus. Kultuuritöö käigus lävides naaberomavalitsuste kultuuriasutustega selgus, et omavalitsuste kultuuripoliitika ja kultuuri rahastusmudelid on erinevad. Magistritöö analüüsib Mulgimaa omavalitsuste kultuuripoliitikat.

Mulgimaa paikneb Viljandi- ja Valgamaa maakondades, kolme omavalitsuse territooriumil: Mulgi, Tõrva ja Viljandi vallas. Mulgi kultuuri propageerimine ja arendamine on üks vastutusala, mis ühendab eelpool mainitud omavalitsusi. Käesolev magistritöö analüüsib kolme omavalitsuse strateegiaid kohaliku kultuuri korraldamisel ja annab Mulgimaal asuvatele omavalitsustele hea võimaluse parandada kultuurivaldkonna arengukavasid, kultuuri rahastuspõhimõtteid ja arendada kultuurivaldkonda Mulgimaal.

Mulgimaa seob kultuurilooliselt kolme omavalitsust, kes paiknevad ajaloolise kultuuriruumi aladel. Uurimisprobleemina püütakse mõista, kuidas on lahendanud Mulgimaa omavalitsused kultuuripoliitilised küsimused oma haldusalas. Eesmärk on uurida Mulgimaa kultuurivaldkonna olukorda ja selgitada välja valdkonna edusammud ja kitsaskohad. Magistritöö eesmärgi täitmiseks on vajalik leida vastused järgmistele uurimisküsimustele:

- 1) Millised on Mulgimaa omavalitsuste kultuurivaldkonna eesmärgid strateegiadokumentides?
- 2) Millised hoiakud on Mulgimaa omavalitsuste kultuuripoliitika suhtes kultuurivaldkonnas tegutsevatel inimestel ?
- 3) Millised on Mulgimaa valdade kultuurivaldkonna kitsaskohad ja millised on head praktikad?

Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks kaardistati omavalitsuste kultuurivaldkonna hetkeolukord. Uuriti millised on omavalitsuse poolt pakutavad võimalused ja selgitati välja kitsaskohad. Küsiti kultuurivaldkonnas tegutsevate inimeste käest nende arvamust Mulgimaa omavalitsuste kultuurivaldkonna kohta ning analüüsiti Mulgimaa strateegia- ja eelarve dokumente.

Kõigepealt selgitatakse töös Mulgimaa ajalookultuurilist tausta, kirjeldatakse Mulgimaa elukeskkonda ja tehakse põgus ülevaade mulgi kultuuriruumi arendavatest organisatsioonidest. Peatüki viimased kolm alapeatükki annavad täpsema ülevaate Mulgimaa valdadest, eeskätt omavalitsuste kultuurivaldkonna olukorrast.

Teises peatükis avatakse erinevate definitsioonide kaudu kultuuripoliitika mõiste. Samuti selgitatakse mida antud magistritöö kontekstis mõistetakse kultuuri ja poliitika all. Kõnealune peatükk annab ülevaate milliseid põhimõtteid ja seadusi peavad omavalitsused silmas pidama valla kultuuripoliitika kujundamisel.

Kolmandas peatükis kirjeldatakse uurimistöö metoodikat. Töös analüüsitakse Mulgimaa kultuuripoliitikaga seotud dokumente, sealhulgas arengukavasid ja omavalitsuste eelarveid. Järgnevalt avatakse selle aasta alguses korraldatud kultuurivaldkonna olukorda analüüsiva uurimistulemuste kokkuvõte. Küsimustikule vastasid Mulgimaal kultuurivaldkonnas tegutsevad inimesed, kes andsid hinnangu omavalitsuste kultuurivaldkonna olukorrale. Eelpool kirjeldatud dokumentatsiooni ja empiiriliste andmete analüüsi kaudu selgitatakse välja omavalitsuste kultuuripoliitika kitsaskohad ja parimad praktikad. Uurimuse peatüki viimases osas esitatakse järeldused uuritud teoreetilise materjali, töös kajastatud dokumentide analüüsi ja läbiviidud küsitluse põhjal. Käesolev magistritöö annab ülevaate Mulgimaal asuvate omavalitsuste

kultuuripoliitikast. Uurimistöö materjali on võimalik kasutada omavalitsuste kultuurivaldkonna strateegiliste dokumentide koostamisel ja valdade kultuurivaldkonna poliitika välja kujundamisel.

1. MULGIMAA TUTVUSTUS

Mulgimaa ajaloost annab ülevaate Mulgimaa infoportaal. Kultuuriajalooliselt eristuvad Eestis mitmed piirkonnad, seda just eriti Lõuna-Eestis ja saartel. Eesti eri paigus kohtab mitmeid ajaloolisi kultuuriruumi, näiteks Setomaa, Kihnu, Võromaa või Peipsiveere. Viljandi linnast lõunasse liikudes paikneb viljakate põldude ja tohutute metsade vahel, viies üksteise kõrval paiknevas kihelkonnas, Mulgimaa. Halliste, Karksi, Helme, Paistu ja Tarvastu kihelkonnad ning mõningane osa Viljandi ja Saarde kihelkondadest moodustavad kultuuriloolise ja keelealalise Mulgimaa. Ajalooliselt on Mulgimaaks loetud Raudna ja Tännasilma jõgedest lõunasse jäävat Viljandimaad. Teisiti määratledes loetakse Mulgimaaks piirkonda, mille elanikud kõnelesid ja mingil määral kõnelevad veel tänapäevalgi, mulgi keelt (Mulgimaa infoportaal, 2017).

Põhilisteks eristusteks teistest kultuuriruumidest on: geograafiline paiknemine, piirkonnale omased toidud, esemetel ja riidel kasutatavad mustrimotiivid ning keeleline erisus. Keeleteadlased jagavad Mulgimaa enamasti kaheks. Karl Pajusalu, Tiit Hennoste ja teised kirjeldavad Mulgimaa keelelist jaotumist oma raamatus „Eesti murded ja kohanimed“. Karksi ning sellele lähedased Halliste ja Paistu moodustavad läänemulgi murrakurühma, Tarvastu ja Helme koos idamulgi murrakurühma. Helme murdekeeles on keelendeid, mis ei ole sarnased Karksi või isegi Tarvastuga, kuid põhijoonte poolest on tegemist ikka sama murdekeele (Pajusalu, Hennoste, Niit, Päll, Viikberg, 2018).

Ajaloost on teada, et Mulgimaa talud tegelesid linakasvatusega. Lina oli Mulgimaa talupoegadele oluline rahaallikas juba alates 18. sajandi lõpust. Ühel talul oli suured valdused, mis tänu oma viljakusele tagasid hea tootlikkuse. Renditud talude põllumaadele külvati maksimaalses ulatuses

lina. Eriti tulusaks muutus linakasvatus Ameerika kodusõja ajal (1861-1865), kui tekkinud puuvilla puudus kergitas maailmaturul lina hinda. Lina müügist saadud tulu kiirendas nii talude päriksostmist kui ka üldise jõukuse kasvu Mulgimaal. Jõukatel Mulgimaa talupoegadel oli võimalik harida oma lapsi. Tänu haritusele on Mulgimaa inimesed andnud suure panuse Eesti teadusele, haridusele, kultuurile, kirjandusele, poliitikale ja teistele valdkondadele, mis Eesti riiki omariikluse poole suunas (Mulgimaa infoportaal, 2017) Mulgimaa jõukus sai paljudele siinsetele elanikele saatuslikuks Eesti Vabariigi okupeerimise järel Nõukogude Liidu poolt, Teise maailmasõja tulemusel. 1940. aastatel toimunud küüditamiste tõttu kannatas terve Mulgimaa. Uhked Mulgi talud hääbusid ja lagunesid Nõukogude võimu tõttu. Peale Eesti taasiseseisvumist tagastati suur osa Mulgimaa taludest nende õiguspärasele omanikele, kes lagunenud talusid taastama asusid. Koos talude taastamisega on tasapisi taastumas ka mulgi keel ja kultuur. 1996. aastal asutati Viljandis Mulgi Kultuuri Instituut. (samas, 2017). Mulgimaa väärikas ajalugu, toidud, rahvariided ja keel on põhilised tunnused, mille järgi tänapäeva Mulgimaad tuntakse.

Töötades kultuurivaldkonnas Mulgimaal on tunda paikkondade erisusi suhestumisel mulgi kultuuriga. On märgata piirkondi, kus mulgi keel ja kultuur on väga olulisel kohal. Peetakse arutelusid mulgi kultuuri autentsuse osas, näiteks diskuteeritakse sõna häälduste üle, kuidas ühte või teist sööki vanasti valmistati jne. Veel on inimesi, kelle lapsepõlv oli läbi põimunud mulgi keelest ja kultuurist, loodud on mitmeid keele ringe, mille eesmärgiks on propageerida mulgi kultuuri nii Mulgimaal kui ka väljaspool mulgi kultuuriruumi. Mulgi kultuuri väärtustamist, säilitamist ja arendamist on märgata rohkem Mulgimaa keskel paiknevates piirkondades. Aktiivsete mulgi kultuuriruumi propageerivate alade kõrval on Mulgimaal paikkondi, kus elanikkonna mulgikultuuriline enesemääratlus on teisejärguline. Kohati pole inimesed nendes piirkondades teadlikud oma juurtest või kultuuriruumi olemasolust. Geograafiliselt tunduvad need alad pigem Mulgimaa äärealadele jäävat.

Täna sel päeval moodustab Mulgimaa kolm omavalitsust: Mulgi vald, Tõrva vald ja Viljandi valla lõunaosa. Ajalooliselt paikneb Mulgimaa viies kihelkonnas (vt. joonis 1.), millest ainult Helme kihelkond moodustab ühe omavalitsuse – Tõrva valla. Ülejäänud neli kihelkonda paiknevad kahe valla territooriumil: Mulgi vald koosneb Halliste ja Karksi kihelkonnast. Paistu ja Tarvastu

kihelkond paiknevad Viljandi valla lõunaosas (Mulgimaa infoportaal, 2017).

Joonis 1. Mulgimaa moodustavad viis Lõuna-Eesti kihelkonda (autor: Evald Okas)

1.1. MTÜ Mulgi Kultuuri Instituut ja MTÜ Mulgi Kultuuri Arenduskoda

Mulgimaast ja kultuurist rääkides on olulisel kohal Mulgi kultuuriruumi eestvedaja, MTÜ Mulgi Kultuuri Instituut (lühendatult MKI). MKI on ainuke mulgi kultuuri ja keele uurimisele, säilimisele ja levitamisele suunitletud ja töötav organisatsioon, mis kannab vastutust Mulgimaa seonduva rahvuskultuuri elujõulisuse eest (Mulgimaa infoportaal, 2017).

Mittetulundusühenduse liikmeskonna moodustavad kõik Mulgimaa omavalitused. MKI administratsioon asub Mulgi vallas, Kulla leerimajas. Mulgi kultuuri struktuuri kuulub täiskohaga instituudi juhataja, poole kohaga on ühingu tööl mulgi keele õpetaja. Mulgi Kultuuri Instituudi rahastus põhineb liikmemaksudel ja projektide kaudu tegevuse toetustel (samal, 2017).

Alates 2011. aastast valitakse MKI osanike seast kaheks aastaks vanem, kes esindab Mulgi Kultuuri Instituuti ning otsustab koos juhatajaga instituudiga seotud küsimusi. (MTÜ Mulgi Kultuuri Instituut, 2019). Instituut on algatanud rohkelt sündmusi, mis propageerivad mulgi keelt ja kultuuri. 2021 on eriline aasta Mulgimaale. 1. jaanuarist on Abja-Paluoja ja Mulgimaa Soome-Ugri Kultuuripealinn 2021. Uhke tiitel on toonud käesoleval aastal Mulgimaa tähelepanu keskpunkti soome-ugri hõimurahvaste hulgas ja tõstab esile ka teiste Eesti territooriumil paiknevate kultuuriruumide seas.

MTÜ Mulgimaa Arenduskoda on Mulgimaa omavalitsusi, mittetulundusühinguid ja ettevõtjaid ühendav organisatsioon. Ühingu eesmärk on avada ligipääs LEADER meetmetele (Mulgimaa infoportaal, 2017). LEADER meetmete eesmärk on edendada maapiirkondades kohalikku elu. Meede on Euroopa Liidu ühenduse algatusprogramm, mis läbi kohaliku tasandi koostöö aitab luua kohalikel partnerlusel põhinevaid maaelu arengustrateegiaid (Maaeluministeerium, 2019). MTÜ Mulgimaa Arenduskoja eesmärkide hulgas on tähtsal kohal arendada mulgi kultuuriruumi ettevõtlust ning parendada ja luua töökohti. Praegu on arenduskojal 99 liiget, sealhulgas 38 äriühingut, 57 MTÜ-d, 1 sihtasutus ja kolm omavalitsust (MTÜ Mulgimaa Arenduskoda, 2018).

MTÜ Mulgi Kultuuri Instituut ja MTÜ Mulgimaa Arenduskoda on algatatud eesmärgiga toetada Mulgimaad ja mulgi kultuuri, säilitada olemasolevat piirkonnale omast identiteeti ja leida lahendusi, et ka tulevastel põlvadel oleks mulgi keel ja kultuur Mulgimaale omane. Kõnealused MTÜ-d on algatanud palju ettevõtmisi, mis ühendab Mulgimaa omavalitsusi, ettevõtteid ja kogukondi. Ehedaim näide organisatsioonide ühendavast koostööst on Mulgi pidu, mis kaasab

omavalitsusi, ettevõtteid, kodanikuühendusi ja aktiivseid inimesi üle Mulgimaa. Mulgi peo peakorraldaja on Mulgi Kultuuri Instituut. Kaasa teevad ühise peo loomises kõik Mulgimaa omavalitsused, Mulgimaa Arenduskoda, Mulgimaa kultuuriasutused jne. Kokkuvõtteks võib öelda, et kõnealused ühingud on loodud mulgi kultuuri ja piirkonna toetuseks ja nende eesmärk on Mulgimaa elukeskkonna parendamine nii kultuuriliselt kui majanduslikult.

1.2. Mulgimaa kui elukeskkond

Vaadeldes looduslikke ja geograafilisi tingimusi võib Mulgimaa piirkonda pidada suhteliselt hea asukohaga tegevuspiirkonnaks, millel on häid koostöövõimalusi ning arengueeldusi. Piirkonna loodus ja maastikud on mitmekesised. Mulgimaa asub Sakala kõrgustikul ja seda iseloomustab künklik maastik koos järvede ning jõgedega. Piirkonnas asuvad mitmed kaitstavad loodusobjektid ja maastikukaitsealad nagu Rutu maastikukaitseala, Teringi maastikukaitseala, Õisu maastikukaitseala, Rubina looduskaitseala, Loodi looduspark jne. Omavalitsuste kogupindala on 2549,7 km² ehk ca 4,5% Eesti maismaa territooriumist. Metsamaa moodustab kõnealusest territooriumist ligikaudu poole ja põllumajandusmaa pindala on 69 163 hektarit ehk 27%. Põllumaaade viljakus piirkonnas on üle Eesti keskmise taseme (MTÜ Mulgimaa Arenduskoda, 2018).

Mulgimaa piirkonnast ülevaate saamiseks on mõttekas vaadelda põgusalt muuhulgas piirkonnas valitsevaid ettevõtlus tegevusvaldkondi ehk uurida millega inimesed tegelevad. Mulgimaa ettevõtlus paistab silma põllu-ja metsamajanduse tegevusvaldkonna populaarsusega. Mulgimaal looduslikult head eeldused põllukultuuride kasvatamiseks. Mulgimaa haldusaladel on ülekaalukalt aktiivsem põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük. Antud tegevusvaldkond on populaarsem ettevõtlusvaldkond, moodustades Mulgimaa omavalitsustes üle 20% kõikidest tegevusvaldkondadest. Võrdluseks on antud lõputöö teemast lähtuvalt asjakohane tuua välja kultuurialane tegevusvaldkond, mis moodustab aktuaalses piirkonnas 2% kõikidest

tegevusvaldkondadest (Eesti Statistika, 2020). Tegevuspiirkond piirneb Võrtsjärvega, mis on Eesti suuruselt teine siseveekogu. Järvega on seotud kalapüük ja –töötlemine. Võrtsjärve ääres asub suurim looduslik angerjakasvatus Eestis (MTÜ Mulgimaa Arenduskoda, 2018).

Siseministeeriumi strateegiadokumendis “Kodanikuühiskonna programm 2021-2024” on välja toodud, et Eesti kui demokraatliku riigi eesmärk on püüelda ühiskonna poole, mille alustalaks kodanikud, kes on teadlikud sellest, kuidas oma elukeskkonda kujundada ja mõjutada kohalikku ja riikliku poliitikat (Siseministreerium, 2021). Erinevate valdkondade ja eesmärkidega vabaihendused on oluline väärtus hea elukeskkonna kujunemisel. Statistikaameti järgi tegutseb Mulgimaal 150 MTÜ-d, kelle tegevusvaldkonnaks on EMTAK-is kood R, mille tegevusala on kunst, meelelahutus ja vaba aeg, jagu R hõlmab: *Elanikkonna kultuuriliste ja meelelahutuslike huvide ning vaba aja veetmisega seotud tegevusi, k.a lavakunst, muuseumide tegevus, hasartmängud, sporditegevus jm vaba aja tegevused.* (Registrite ja Infospsteemide keskus, 2008: 180). Vabaihenduste tegevuse soodustamine omavalitsuste tasandil aitab kohaliku elukeskkonna kvaliteeti tõsta. Parem elukeskkond motiveerib inimesi kogukonda jääma, samuti innustab see uusi inimesi piirkonda kolima.

Vabaihenduste tegevus võib tuua piirkonda palju positiivset, kuid murekoht on MTÜ-de jätkusuutlikkus pikemal perioodil. Kohaliku omavalitsuse poliitika, sealhulgas ka kultuuripoliitika peab olema jätkusuutlik. Siseministeeriumi dokument toob välja kodanikuühenduste tegevuse kitsaskohad. Üks suuremaid probleeme nii Mulgimaal kui ka Eesti tasandil on MTÜ-de eestvedajate väsimine vabatahtlikust tööst ja vähene uute liidrite järelkasv, mis ei taga MTÜ püsijäämist. Samuti tõdeb siseministeerium inimeste kodanikuhariduses puudujääke. Vajadus oleks kooliharidus süsteemis rohkem ühiskonnaõpetust puudutavate teemade õpetust ja haridusasutuste suuremat kaasalöömist ühiskonnas (Siseministeerium, 2021). Mulgimaa kodanikuühendustest annab omavalitsuste kaupa ülevaate käesoleva töö alateemad 1.3, 1.4 ja 1.5.

1.3. Mulgi Vald

Alates 24. oktoobrist 2017. aastast moodustub haldusreformi järgselt endistest Viljandimaa lõunapoolsetest omavalitsustest Mulgi vald. Mulgi valla endised omavalitsused olid Mõisaküla linn, Karksi, Abja ja Halliste vald. Vald paikneb ajalooliste Halliste ja Karksi kihelkondade alal, mille territooriumi suuruseks on 881 km². Mulgi vallas elab 7407 inimest (rahvastikuregistri andmed, 1. jaanuar 2021 seisuga) rahvastikutihedus 8,5 in/km². Viimase aasta jooksul on valla elanikkond vähenenud 1,1% võrra. Suurim asula on Karksi-Nuia, kus elab 1465 elanikku. Valla keskus asub Abja-Paluoja, mille elanike arv on 1040. Mõisaküla on Mulgimaa väikseim linn. 2020. aasta rahvastikuregistri andmete järgi elab seal 771 elanikku. Väikseima rahvaarvuga küla on Maru, kus elab 3 inimest. 93% valla elanikest on eestlased (Mulgi Vald, 2021b).

Mulgi valla ajaloolist tausta rõhutatakse “Mulgi valla arengukava 2019-2025” dokumendis, kus juhitakse tähelepanu sellele, et Abja-Paluoja on nimetatud ka Mulgimaa pealinnaks (Mulgi Vallavolikogu, 2019). Vallas kohtab palju mulgi kultuurile viitavaid motiive. Mulgi valla lipul on linaõis, mis viitab mulkide rikkuse allikale – linakasvatusele. Täna sel päeval kaunistavad Abja-Paluoja sissesõidusuundasid sildid, kus on peal loosung „Abja-Paluoja, Mulgimaa pealinn”. Eelpool kajastatud arengukava lugedes on selge, et Mulgi vald näeb mulgi kultuuris võimalust valla kogukonna identiteedi kasvule ja mulgi märk kui bränd annab võimaluse turundada omavalitsust. *Piirkonna ajalooline ühtekuuluvus võimaldab rahvakultuuri ja kultuuripärandi säilitamist, arendamist ning panustada kogukonna identiteedi kasvu. Mulgi märk on uuele omavalitsusele tugev turunduslik bränd ja ajalooliselt toetav* (Mulgi Vallavolikogu, 2019: 8). Mulgi märk antakse ettevõtjatele, kelle tooted, teenused või elamuste pakkumine on valmistatud Mulgimaal või jälgib ajaloolist traditsiooni (Mulgimaa infoportaal, 2019).

Mulgi valla kodulehekülj annab ülevaate vallas olemasolevatest kultuuriasutustest. Vallas tegutseb kuus suuremat kultuuriasutust. Karksi-Nuia Kultuurikeskus on Mulgimaa suurima saaliga kultuuriasutus, kus tegutseb 17 huviringi. Kollektiivis on juhataja, kaks kultuurispetsialisti, administraator, puhastusteenindaja. Majas tegutseb töölepingu alusel üks rahvatantsujuht ja üks koorijuht. Käsunduslepingu alusel töötab keskuses 8 ringijuhti ja helitehnik. Abja Kultuurimajas tegutseb 12 huviringi. Kultuurimaja kollektiivis on juhataja, sisulise töö koordinaator, kaks perenaist. Käsunduslepinguga on kultuurimajas 7 ringijuhti. Mõisaküla Kultuurimajas toimib 8 huviringi, käsunduslepinguga töötab seitse huviringi juhendajat ja koorijuhi abi. Mõisaküla Kultuurimaja juhib direktor, lisaks on majas töölepinguga perenaine ja koorijuht. Halliste rahvamajas tegutseb neli huviringi, millest kolme juhivad ringijuhid käsunduslepingu alusel. Halliste rahvamaja kollektiivis on juhataja ja perenaine ning töölepinguga on palgal tantsujuht. Kaarli rahvamajas toimetab samuti neli huviringi. Kõik ringijuhid töötavad käsunduslepingu alusel. Uue-Kariste rahvamajas käib koos viis huviringi, juhendajatel on sõlmitud käsunduslepingud (Mulgi Vald, 2021a).

Lisaks toimetavad üle Mulgi valla külakeskused: Karksis, Sudistes, Tuhalaanes, Lillis, Penujas ja Kamaral. Külakeskuste põhieesmärgiks on hoida väiksemates kohtades kogukonna identiteeti, korraldades sündmusi ja tähtpäevi (Mulgi Vallavolikogu, 2019). Mulgi kultuur on Mulgi valla kultuuriasutuste põhiline “ühenduskoht”. Peale haldusreformi on aasta-aastalt järjest enam leitud ühiseid koostööpunkte. Valla kultuurikavas on mitmed suursündmused, kus kultuuriasutused teevad omavahelist koostööd nii tööjõudu ühendades kui ka eelarveliselt koos panustades. Mulgi valla kultuurivaldkonna eest vastutab Mulgi vallavanem. Vallas on olemas kultuurikoordinaator, kelle põhiülesanne on vallaülestes sündmuste koordineerimine. Vallavolikogu juures toimib kultuurikomisjon. Komisjoni liikmeskond koosneb valla kultuurivaldkonna inimestest. Komisjonis arutatakse volikogus päevakorras olevaid kultuurivaldkonna teemalisi küsimusi.

Tänapäeva raamatukogude teenuste valik pidevalt laieneb. Raamatukogud ei ole pelgalt ainult teavikute laenutuspunktid. Raamatukogud, eriti külaraamatukogud, toimivad multifunktsionaalse külakeskusena, kus on inimestel juurdepääs raamatutele, võimalik kasutada avalikku internetipunkti. Tihti korraldavad raamatukogud näituseid ja sündmusi, mõnel pool on

raamatukogu ka postipunkt jne. Mulgi vallas on üheksa raamatukogu, mis asuvad Abjas, Kamaral, Hallistes, Õisus, Karksi-Nuias, Karksis, Lillis, Tuhalaanes ja Mõisakülas (Mulgi Vallavolikogu, 2019).

Muuseume loetakse mälu- ja kultuuriasutusteks, kes kogukonna ajalugu talletavad. Muuseumi ülesandeks on hoida kohaliku identiteeti ja kultuuri. Ka muuseumid korraldavad tihti sündmusi ja näitusi. Mulgi vallas on seitse muuseumi. Abja muuseum kajastab piirkonna minevikku ja tänapäeva Abja-Paluoja. Eramuuseum August Kitzbergi tubamuuseum annab ülevaate vallale olulise kirjaniku, August Kitzbergi elust Leelis. Karksi Kultuuriselts rajas Karksi külamajja Karksi külamuuseumi. Püsiekspositsiooniks on kolm teematuba: Kolhoosituba, Memme-taadi kamber ja Koolituba. Karksi-Nuia koolimuuseumis eksponeeritakse Karksi-Nuia koolimajade, õppimise ja vabaaja veetmisega seotud tegevuste ajalugu kuni tänapäevani. Muuseum asub August Kitzbergi nimelises koolis. MTÜ Lilli looduskeskuse eestvedamisel rajati Lilli loodusmuuseum. Mulgi külamuuseum asub Uue-Karistes ja eksponeerib kohaliku ajalugu.

Mõisaküla muuseum asub Mõisaküla linnavalitsuse teisel korrusel. Linna ajalugu tutvustav muuseumi külastades on võimalik sõita ka näiteks dresiiniga (Mulgi Vallavolikogu, 2019; Mulgi Vald, 2021c).

Mulgi vallas asub kuus kirikut. Karksi-Nuias tegutseb Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku Karksi-Nuia Püha Aleksei Kogudus, Karksi ordulinnuses Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Karksi Peetri Kogudus, Hallistes asub Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Halliste Püha Anna Kogudus, Mõisakülas on Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Mõisaküla Kogudus ja EKNK Mõisaküla Kogudus ning Abja-Paluoja Eest Kristliku Nelipühi Kiriku Abja-Paluoja Kogudus (Mulgi Vald, 2021d).

Kultuuri ja traditsioonide hoidmisel ja säilitamisel on suur roll kogukonnal. Kolmanda sektori tegevusest on saanud alguse mitmed ettevõtmised. Paljudest algatustest on kujunenud ka pikaajalised traditsioonid. Mulgi vallas on ehedaks kolmanda sektori algatuse näidiseks Karksi Meefestival. Täna sel päeval korraldab kahepäevast meeteemalist festivali küll omavalitsuse kultuuriasutus, kuid üksteist aastat järjest korraldas festivali MTÜ Karksi Aiandus ja Mesindus

Selts. Mulgi vallas on rohkelt mittetulundusettevõtteid. Ettevõttere registri andmetel on Mulgi vallas 63 kolmanda sektori ettevõtet, kes on märkinud tegevusvaldkonnaks jagu R. (Eesti Statistika, 2020). Kodanikuühendused teevad tihedat koostööd omavalitsuste hallatavate allasutustega ja on loonud palju kogukonnale olulisi sündmusi.

1.4. Tõrva Vald

Alates 22. oktoobrist, 2017. aastast moodustub haldusreformi järgselt endistest Valgamaa omavalitsustest Tõrva vald. Tõrva valla endised omavalitsused olid Tõrva linn, Helme, Hummuli ja Põdrala vald ning Puka valla Soontaga küla. Vald paikneb ajaloolise Helme kihelkonna alal, mille territooriumi suuruseks on 649 km². Tõrva vallas elab 6064 inimest (rahvastikuregistri andmed, 1. jaanuar 2021 seisuga) rahvastikutihedus 9,4 in/km². Viimase aasta jooksul on valla elanikkond vähenenud 1,1% võrra. Tõrva vallas on üks linn, mille rahvaarv on 2804 inimest (Tõrva Vald, 2021a).

Tõrva valla territoorium asub Mulgimaal ja moodustub ajaloolise Helme kihelkonna aladest. 2020. aastal kinnitatud dokumendis “Tõrva valla arengukava 2020-2025” on välja toodud SWOT-analüüsi kasutades valla tugevused ja nõrkused. Tugevuste all on välja toodud mulgi kultuur: *Ajalooline kultuuripärand, kultuuritegevuse lai kandepind, unikaalne mulgi kultuur ja selle arendused (näit. torupill)* (Tõrva Vallavolikogu, 2020: 6). Arengukavas on eesmärkide all kirjas aktiivne kultuuri- ja spordielu, mitmekesised sisuka vaba aja veetmise võimalused, mida plaanitakse viie aasta plaani tegevuste kaudu ellu viia. Ühe tegevuse all on kirjas mulgi kultuuri edendamine: *Mulgi kultuuri, keele ja meelega edendamine. Kõigile elanikele võimaluste loomine kultuurilise isetegevuse, seltsielu ja vabaharidusega tegelemiseks ning nende edendamiseks* (Tõrva Vallavolikogu, 2020: 21).

Tõrva valla koduleheküljel tutvustab omavalitsuse kultuuriasutusi. Vallas tegutseb viis suuremat kultuuriasutust. Suurim on Tõrva Kultuurimaja. Majas on 9 huviringi. Kultuurimaja kollektiivis on juhataja, kunstiline juht, helitehnik ja perenaine. Ühtlasi haldavad Tõrva Kultuurimaja personali töötajad ka teisi kultuuriasutusi üle valla. Riidaja kultuurimaja ja Hummuli rahvamaja sisulise töö ja eelarve eest vastutab Tõrva Kultuurimaja kunstiline juht. Muuhulgas puudub Riidaja kultuurimajal puhastusteenistuja, kelle ülesandeid eelpool mainitud kultuuritöötaja täidab. Riidaja Kultuurimajas toimetab neli huviringi. Hummuli rahvamajas tegutseb samuti neli huviringi, kohapeal toimetab perenaine. Koorküla rahvamajas on palgal töölepinguga perenaine. Huviringe selles kultuuriasutuses pole. Suurima mahutavusega saal Tõrva vallas on Ala rahvamajal. Rahvamajas toimetab 5 huviringi, sisulist tööd koordineerib Tõrva Kultuurimaja juhataja. Majas on ka perenaine. Valla kultuuriasutuste juures tegutsevate ringijuhitudega on sõlmitud käsunduslepingud. Tõrva vallas vastutab kultuurivaldkonna eest abivallavanem. Volikogus aktuaalseid kultuuriteemalisi küsimusi arutab vallas Haridus- ja kultuurikomisjon, mille liikmeskond koosneb Tõrva valla kultuurivaldkonna inimestest. (Tõrva Vald, 2021b)

Tõrva vallas asub rohkelt kodanikuühendusi. Aktiivsemad külaseltsid asuvad Riidajas, Hummulis, Linnakülas, Alal ja Taageperas. Igal seltsil on isemoodi lähenemine ja tegevuste sisu. Mõne külaseltsi põhisuund on käsitöö. Osaletakse laatadel ja avatud on külastajatele käsitöötoad. Mõne teise külaseltsi pöhirohk on sündmuste ja õpitubade korraldamisel. Mitmel pool korraldasid näiteks küla jaanituled just külaseltsid. Tõrva vallas tegutseb Registrate ja infosüsteemide Keskuse andmeil 41 mittetulundusühingut, kelle EMTAKi kood on R (Eesti Statistika, 2020). Külaseltside tegevus on projektipõhine, toetust saavad taotleda ühingud omavalitsuselt ja erinevatest meetmetest (Tõrva Vallavolikogu, 2020). Seltside eesmärk on eelkõige kohaliku kogukonnatunde tekkimisele kaasa aitamine. Kultuuriasutuste töö sisu ja fookust juhivad omavalitsused. Kodanikuühenduste eesmärgid seatakse omavalitsusest sõltumata. Tõrva valla rahva- ja kultuurimajades töötab ainult kaks kultuuritöötajat. Omavalitsuses on küll mitmeid kultuuri- ja rahvamaju, kuid sisutöö ja haldus on jagatud Tõrva Kultuurimaja juhataja ja kunstilise juhi vahel. Antud korraldus tõstatas päevakorda küsimuse, kas kodanikuühendused on piisavalt pädevad ja jätkusuutlikud, et kujundada eelpool kirjeldatud strateegiast pikaajaline kultuuripoliitika? Siinkohal tuleks viidata eelnevas peatükis välja toodud siseministeeriumi dokumendile “Kodanikuühiskonna programm 2021-

2024”, mis kirjeldab, et tänases Eestis kehtib olukord, et kodanikuühenduste tegevuses on mitmeid kitsaskohti, sealhulgas jätkusuutlikkuse puudumine (vt. pt. 1.2).

Tõrva vallas on neli muuseumi. Jõgevestes asuv Barclay de Tolly mausoleum on pühendatud kuulsale Vene Keisririigi väepealikule ja Venemaa sõjaministrile, vürst Michael Andreas Barclay de Tollyle, kelle palsameeritud säilmed mausoleumis asuvad. De Tolly oli võimekas väepealik, kelle juhtimisel töötati välja Napolèon Bonaparte'i vastane sõjastrateegia. Helme Koduloomuuseum Kirikukülas on kodulooteemaline mäluasutus, kus saab vaadata vanu esemeid ja tutvuda põnevate koduloouurimustega. Riidaja mõisa peahoones paikneb Riidaja mõisa ajalootuba, mis annab hea ülevaate Riidaja mõisnike, von Strykide suguvõsast. Riidajas paikneb samuti Riidaja kirik-kabel. Hoonet on võimalik kokkuleppel külastada, kirik-kabelil puudub kogudus samuti ei toimu kirik-kabelis jumalateenistusi (Tõrva Vallavolikogu, 2020).

Tõrva vallas asub kolm kogudust. EELK Maarja kogudus koguneb jumalateenistusele Helme kirikusse, endisesse vennastekoguduse palvemajja. EELK Taagepera Jaani kogudus koguneb Alal asuvasse Taagepera Jaani kirikusse ja Tõrva "Immaanueli" kogudus koguneb Tõrva Misjonimajja. Tõrva keskel asuval SA Tõrva Kirik Kammersaalil oma kogudust ei ole. Suurepärase akustika ja kauni siseviimistlusega endine Helme-Tõrva apostliku õigeusu Kristuse Sündimise Kirik on populaarne kontserdipaik. Alates 1997. aastast juhib Kirik-Kammersaali tööd sihtasutus Tõrva Kirik-Kammersaal. Sihtasutuse toetajateks on Tõrva Vallavalitsus, Eesti Kultuurkapital ja erafirmad. Hoone ise kuulub 1996.aastast EELK Helme Kogudusele (Tõrva Vallavolikogu, 2020).

1.5. Viljandi Vald

Alates 5. novembrist 2013. aastal moodustub haldusreformi järgselt endistest Viljandimaa omavalitsustest Viljandi vald. 2013 aasta valdade ühinemisel liitusid omavahel Paistu, Pärsti, Viiratsi ja Saarepeedi omavalitsused. Viljandi vallas oli kaks haldusreformi raames liitumist. Teisel ühinemisel, 25. oktoobril 2017, ühinesid Viljandi vallaga Tarvastu ja Kolga-Jaani vald (Viljandi Vallavolikogu, 2019).

Vald paikneb ajalooliste Paistu, Tarvastu, Viljandi ja Kolga-Jaani kihelkondade aladel, mille territooriumi suuruseks on 651 km². Viljandi vallas elab 13758 inimest (rahvastikuregistri andmed, 1. jaanuar 2021 seisuga) rahvastikutihedus 10,0 in/km². Viimase aasta jooksul on valla elanikkond suurenenud 0,5% võrra. Viljandi vallas on 4 alevikku: Kolga-Jaani, Mustla, Ramsi ja Viiratsi ning 126 küla (Viljandi Vallavolikogu 2019; Viljandi Vald, 2021a).

Viljandi vald paikneb n.n. rõngasvallana ümber Viljandi linna. Lõunapoolsetel aladel asuvad kaks Mulgimaa kihelkonda– Paistu ja Tarvastu kihelkond. Viljandi valla territooriumil paikneb lisaks mulgi kultuuriruumile veel Võrtsjärve Kalanduspiirkonna ja MTÜ Võrtsjärve Ühenduse LEADER tegevusgrupi piirkond (Viljandi Vallavolikogu, 2019). Mõlema organisatsiooni eesmärk on sarnaselt MTÜ Mulgimaa Arenduskojale edendada Võrtsjärve ümbrusesse jäävate piirkondade kogukondade arengut läbi erinevate toetusmeetmete.

Viljandi valla kodukeht annab ülevaate millised kultuuriasutused omavalitsuses toimetavad. Vallas tegutseb kaheksa suuremat kultuuriasutust. Kolga-Jaani Villem Reimani nimeline Rahvamaja eristub teistest valla kultuuriasutusest sellepoolest, et alles hiljaaegu oli rahvamaja veel erakätes olev Kolga-Jaani piirkonna kultuuriasutus. Viimaste aastatega läks kõnealune hoone omavalitsuse allasutuseks ja majas toimetab tänasel päeval Kolga-Jaani piirkonna kultuuritöötaja. Lisaks on majas perenaine. Kultuuriasutusel puudub hetkel ringide tegevus. Saarepeedi Rahvamaja

kollektiivis on juhataja ja perenaine. Saarepeedi rahvamajas toimib ühtlasi ka piirkonna noortetuba ja seetõttu on majas töölepinguga noorsootöötaja. Töölepinguga on palgal üks tantsujuht. Käsunduslepingu alusel toimetab Saarepeedil kuus ringijuhti. Tänassilma Rahvamajas on juhataja ja majahoidja-puhastusteenistuja. Käsunduslepingu alusel tegutseb kuus ringijuhti. Viiratsi Rahvamajas on juhataja ja loovjuht. Puhastusteenistuja töökohustused on jagatud juhataja ja loovjuhi vahel ära. Töölepinguga on majas tööl üks tantsujuht. Käsunduslepingu aluse tegutseb viis ringijuhti (Viljandi Vald, 2021a). Kolga-Jaani, Saarepeedi, Tänassilma ja Viiratsi piirkonnad ei asetse ajaloolisel Mulgimaal, kuid Viljandi valla kultuurimaastikust ülevaate saamise seisukohalt on oluline ka eelpool kirjeldatud kultuuriasutused ära kaardistada. Mulgimaale jäävad järgmised kultuuriasutused, kellest juttu tuleb. Viljandi valla kodulehekülgl annab ülevaate ka järgnevatele kultuuriasutustele. Kärstna Vaba Aja Keskuses, mis asub Kärstna mõisas, on tööl juhataja, administraator ja aednik-majahoidja. Majas tegutseb küll viis huviringi aga struktuuriliselt on käsundusleping sõlmitud Mustla rahvamajaga, mille eelarvest makstakse ka ringijuhtidele tasu. Mustla Rahvamaja struktuuris on juhataja ja perenaine. Lisaks töölepinguga üks tantsujuht. Nagu eelpool öeldud on käsundusleping sõlmitud Mustla rahvamajaga ka Kärstnas tegutsevatel ringijuhtidel. Lisaks toimetab Mustla rahvamajas veel neli, käsunduslepinguga tasu saavat, ringijuhti, kes teevad huviringe kõnealuses majas. Kirjeldatud süsteem on jäänud muutmata endisest omavalitsusest ja ei ole peale haldusreformi ära muudetud. Paistu Rahvamajas on juhataja ja perenaine. Lisaks töötab majas töölepingu alusel tantsujuht. Käsunduslepinguga toimetab neli ringijuhti. Ramsi Vaba Aja Keskus täidab mitut erinevat funktsiooni. Lisaks kultuuriasutusele on majal ka noortekeskuse roll. Keskuse juhataja haldab kahte eelarvet- kultuuriasutuse ja noortekeskuse oma. Majas töötab lisaks juhatajale veel noorsootöötaja, administraator ja puhastusteenistuja. Ramsil töötab kaks töölepingulise suhtega tantsujuhti ja 12 käsunduslepingu alusel ringijuhti. Viljandi vallas tegutseb ka kolm külamaja: Soe külamaja, Uusna külamaja ja Valma külamaja. Külamajades tegutsevad perenaised, kes hoiavad kohalikul tasandil kogukonnaelu aktiivsena. Uusna külamajas tegutsevad kolm käsunduslepinguga ringijuhti. Muuhulgas on külamajal töölepinguga tantsujuht. Valma Infopunkt on külamajale sarnase funktsiooniga asutuses toimetab kaks käsunduslepinguga ringijuhti (samas, 2021).

Viljandi vallas toimivad mõned külaseltsid. Võib siiski väita, et kodanikuühenduste liikumine on

praeguses hetkes Viljandi vallas suhteliselt tagasihoidlik. Omavalitsus võimaldab eelarvest kodanikualgatuslikele ettevõtmistele valla poolset toetust (Viljandi Vallavolikogu, 2019). Viljandi vallas on töölepinguga palgatud haridus ja kultuurinõunik ning kultuurispetsialist. Vallavolikogu juures toimib kultuurikomisjon, mille liikmeskonna moodustavad volikogu liikmed ning kultuurivaldkonna inimesed (Viljandi Vald, 2021b).

Viljandi valla kodulehekülj annab ülevaate omavalitsuses olevatest raamatukogudest, muuseumitest ja kogudustest. Viljandi vallas asub küllaldaselt raamatukogusid, et tekiks hea raamatukogude võrgustik. Vallas on neli rahvaraamatukogu, mille juures tegutseb 16 haruraamatukogu ja 1 teeninduspunkt. Raamatukogud asuvad: Paistus, Heimtalis, Puiatus, Päril, Ramsil, Kolga-Jaanil, Leies, Meleskis, Oius, Saarepeedis, Karulas, Tănassilmas, Valmas, Tarvastus, Holstres, Kärstnas , Suislepas, Vălustes, Viiratsis, Pärstis, Uusnas ja Vana-Võidus (Viljandi Vald, 2021a). Viljandi vallas on võrreldes Tõrva ja Mulgi vallaga suhteliselt vähe muuseume. Tarvastu valla ajaloo ja kultuuriga saab tutvust teha Tarvastu muuseumis. Näituse keskmeks on taluelu. ERMi Heimtali muuseum on kodulooline muuseum, mille eripära seisneb muljetavaldavates tekstiilinäidete kollektsioonis, mis pärit nii Mulgimaalt kui ka kaugemalt. Heimtali muuseum on Eesti Rahva Muuseumi filiaal. Vallas tegutseb mitmeid kirikuid ja kogudusi. Paistus asub EELK Paistu Maarja Kogudus, Viiratsis tegutseb Viljandi Elu Sõna Kogudus, Kolga-Jaanis asub MTÜ EELK Kolga-Jaani Johannese Kogudus. Kaaveres tegutseb MTÜ EAÕK Lalsi Püha Nikolause Kogudus. Tarvastu kirikus asub EELK Tarvastu Peetri Kogudus. (samas, 2021)

2.KOHALIKU OMAVALITSUSE KULTUURIPOLIITIKA

Käesolevas peatükis arutleb autor selle üle, mida mõista kultuuripoliitika definitsiooni all ja milline on kultuuripoliitika täpsem seletus antud töö raamides. Peatükis avatakse ülevaatenä, millised on kultuuri valdkonnad, millega kultuuripoliitika tegeleb. Kaardistatakse, milline on kohaliku omavalitsuse roll valla kultuuripoliitika kujundamisel. Arutlusele tuleb kodanikuühenduste ja kultuuriasutuste omavaheline koostöö ja omavalitsuse roll kultuurimaastiku tasakaalu kindlustamisel.

2.1. Kultuuripoliitika mõiste

Kultuuripoliitika mõiste avamiseks on välja pakutud mitmeid versioone. Õigustatult lähenetakse kultuuripoliitika mõiste selgitamisele politoloogilisest vaatenurgast. Politoloogias on kultuuripoliitika kui üks konkreetne, avalik poliitika liik, mis reguleerib ühte valitsussektori, antud juhul kultuuri, valdkonda. Sellise seletuse põhjal mõtestades lahti avalik poliitika, on võimalik jõuda kultuuripoliitika mõisteni (Paquette, Redaelli (2015) refereeritud Valk, 2018 kaudu). Siinkohal oleks vajalik korra peatuda ka poliitika ja kultuuri definitsioonil. David Easton defineerib poliitikat kui väärtuste paigutamist võimu abil (Nolan, 1999). Poliitika tuleb kreeka keelsest sõnast riiklik tegu, Aare Laanemäe toob oma raamatu „Kulturoloogia“ sõnastikus välja poliitika, ehk

teisese kultuurisfääri, mille eesmärk on laias laastus formaliseerida valitseva süsteemi abil kogu ühiskonna organisatsiooni, eesmärgi ja püüdlusi (Laanemäe, 2007).

Mõistel kultuur on kaks mõõdet, esiteks võime kultuuri mõista antropoloogilis-sotsiaalses mõõtmes, selles mõttes on kultuur kui teatud elamisviisi ja elulaadi kirjeldaja ja kandja. Siinkohal mõistame kultuuri kui valdkonda, mida kõige igapäevasemalt iseloomustavad näiteks käitumisnormid ja -tavad, keel kui kultuuri kandja, haridus jne. Teine mõõde, mille kaudu kultuuri määratleda, on konkreetsem. Selline määratlus tuleb päevakorda, kui arutleda kultuuriasutuste, -sündmuste, linna või valla kultuurfunktsioonide üle. Sellisel juhul tõlgendatakse kultuuri tema esteetilise/kunstilise tähenduse kaudu (Kiis, 1998). Käesoleva töö raames käsitletakse kultuuri esteetilises ja kunstilises tähenduses. Kultuuripoliitikast rääkides oleks mõttekas tuua välja ka kultuurivaldkonnad, millega kultuuripoliitika omavalitsuses põhiliselt kokku puutub. Antud liigitus ei ole universaalne ja kõikehõlmav vaid pigem omavalitsuste kultuuripoliitikat käsitledes asjakohane. Rein Kiis toob „Kohalikud omavalitsused ja kultuur“ raamatus (1998) välja kolm kultuuri valdkonda, millest kultuuripoliitika kontekstis oleks aktuaalne rääkida. Kõrvuti toimivad omavahel läbipõimunult ja üksteist täiendavat kolm peamist kultuuri valdkonda: professionaalne kultuur, rahvakultuur ja massikultuur. Selline jaotus on suhteline, kuid annab võimaluse paremini mõista nii asjade olemust kui ülesannete jaotust (Kiis, 1998). Täpsustades veelgi eelpool kirjeldatud valdkondi on asjakohane tsiteerida Ingrid Rüütli definitsioone valdkondade kohta. Professionaalse kultuuri mõiste on tema järgi: *Professionaalse kultuuri (resp. kunsti) all mõtleme professionaalide, st. elukutseliste kunstnike, kirjanike, heliloojate jne. loomingut ja selle esitust professionaalsete interpretide poolt* (Rüütel, tsiteeritud Kiis, 1998 kaudu). Rahvakultuuri definitsioon on Ingrid Rüütli tõlgenduse kohaselt järgmine: *Rahvakultuuri all mõistame kahte valdkonda – pärimuskultuuri ja harrastuskultuuri poolt* (Rüütel, tsiteeritud Kiis, 1998 kaudu). Siinkohal Kiis täiendab, et pärimuskultuur on kultuurivaldkond, mis kaasab enda alla rahvaluule, -muusika, -tantsud ja -mängud, -kombestiku, -meditsiini, -pillid, -rõivad, -käsitöö jne. Harrastuskultuuri all mõistame tänapäevast huvitegevust, isetegevust jne. (Kiis, 1998). Kolmandaks valdkonnaks on massikultuur, mille definitsiooni pakub Ingrid Rüütel järgnevalt: *Massikultuuri võib defineerida kui peamiselt massimeediakanalite kaudu massitiraazis levitatavat kommertskultuuri* (Rüütel, tsiteeritud Kiis, 1998 kaudu).

Tulles poliitika ja kultuuri definitsioonidelt tagasi kultuuripoliitika mõiste avamise juurde, siis juba 1983. aastast on välja pakkunud sotsioloog Paul DiMaggio kultuuripoliitika mõiste tõlgendus – kultuuripoliitika on „poliitika“, mis reguleerib kõike seda, mida kutsutakse ideede turuks. Siinkohal peetakse silmas, et kui üldsus on saavutanud üksmeele kultuuritoodete ja -väärtuste osas, siis koosneb poliitika põhiliselt sellest, kuidas seda toodet või väärtust esile tuua ja levitada. Määratluses rõhutatakse, et eelpool mainitu all mõistetakse nii valitsuse tegevust kui ka mittetegevust, mis mõjutavad kultuuritegevust ning selle eesmärgi (DiMaggio (1983) refereeritud Valk, 2018 kaudu). Siinkohal tuleb rõhutada, et ka otsus mingite teemade või tegevustega mitte tegeleda on samuti kultuuripoliitiline otsus.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsusega taasiseseisvus Eesti Vabariik 20. augustil 1991. aastal. Uus ajajärk tõi kaasa suured muutused ühiskonnas, valitsemises ja maailmavaadetes. Tuli üleminek sotsialistlikus ühiskonnast kapitalistlikusse ühiskonda. Tuli kehtestada uued normid nii kogukondlikul kui ka riiklikul tasandil. 1998. aastal andis Rahvakultuuri Keskus (praeguse nimega Eesti Rahvakultuuri Keskus) välja raamatu „Kohalikud omavalitsused ja kultuur“ Raamatu esimene pool tutvustab omavalitsuse kultuuripoliitika aluseid, millest peaks lähtuma vald kultuuripoliitika välja töötamisel. Raamatu sissejuhatavas osas on ära toodud kultuuripoliitika mõiste, mis annab antud magistr töö raames kõige asjakohasema definitsiooni: *Kultuuripoliitika on avaliku võimu sihipärane tegevus rahvuskultuuri kaitsmisel ja arendamisel. Kultuuripoliitika tähendab ühiskondlike kokkulepete süsteemi kultuuris püstitavate eesmärkide ja nende saavutamise teede ja vahendite kohta* (Kiis, 1998: 15). Tuleb tõdeda, et ka praeguses ajahetkes tundub Rein Kiisi (Kiis) definitsioon endiselt aktuaalne ja asjakohane.

Antud töö kontekstis võib kokkuvõtlikult kultuuripoliitikat tõlgendada kui omavalitsuste sihipärast tegevust ja kokkuleppeid, millega selgitatakse välja kultuuriline eesmärk ning eesmärgi saavutamise viisid ja vahendid. Omavalitsuste kultuuripoliitilistest eesmärkidest saab ülevaate kui analüüsida valla strateegiadokumente. Eesmärkide täitmist saab kontrollida kui kõrvutada eesmärgi mõõdikud ning asjatundjate (kultuurivaldkonna inimeste) arvamus ja mõõdikute tulemused.

2.2. Kohaliku omavalitsuse kultuuripoliitika kujundamine

Kohaliku omavalitsuste kultuuripoliitika on suuresti valdade endi korraldada. Nagu ka eelnevas alapeatükis põgusalt mainiti, on otsus mingit aspekti kultuuripoliitikas mitte arvestada samuti kultuuripoliitiline näitaja. Omavalitsused peavad kohaliku tasandi olusid arvestades kindlaks tegema valla eesmärgid ja ka pikema perspektiivi suunad.

Riigi tasandil on omavalitsustele teejuhiks riiklik kultuuripoliitika. Eelmise aastani kehtis riikliku kultuuripoliitika alusdokument „Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020“. Kultuuriministeerium on algust teinud uue alusdokumendi loomisega. Kõnealuse strateegiadokumendi loomiseks kaasas ministeerium aruteludesse eri valdkondade esindajaid. Loodetavasti valmib uus alusdokument juba aastal 2022. Niikaua, kui uut dokumenti luuakse, saab juhilduda selle aasta alguses kultuuriministeeriumi poolt välja antud strateegiadokumendist „Kultuuriprogramm 2021-2024“. Programmi koostamist, elluviimist ja seiret koordineerib Kultuuriministeerium. Ministeerium uuendab programmi igal aastal ja pikendab seda ühe aasta võrra, tagades kooskõla riigi eelarvestrateegia perioodi ja riigieelarveliste vahenditega. Täpne tulemusvaldkonna eesmärk on sõnastatud järgmiselt: *Kultuuripoliitika eesmärk on kujundada loovust väärtustav ühiskond, hoides ja edendades eesti rahvuslikku identiteeti, uurides, talletades ja kandes edasi kultuurimälu ning luues soodsad tingimused elujõulise, avatud ja mitmekesise kultuuriruumi arenguks ning kultuuris osalemiseks* (Kultuuriministeerium, 2021: 1). Riigi kultuuripoliitika eesmärkide täitmisel on kesksel rollil kohalikud omavalitsused, kes tagavad kohalikus kultuurikorralduses eesti kultuuri järjepidevuse hoidmiseks soodsa ja arendava kasvukeskkonna (Kultuuriprogramm, 2021). Riiklik kultuuripoliitika lähtub Eesti Vabariigi põhiseaduslikust sihist tagada eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimine läbi aegade (Eesti Vabariigi põhiseadus, 1992).

Teine riiklik dokument, millest omavalitsused saavad juhilduda kultuuripoliitika välja töötamisel on Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus (KOKS). Põgusalt puudutab kõnealune seadus ka rahvamaju. § 6, lõige annab juhised, et kohalikud omavalitsused peavad korraldama valla

omanduses olevate asutuste, sealhulgas rahvamajade, ülalpidamist. Sama seaduse § 37 lõige 1 sätestab, et omavalitsustel peab olema arengukava ja kõnealuse seaduse tähenduses on arengukava omavalitsusüksuse pika- ja lühiajalise arengu eesmäärke määratlev ja nende elluviimise võimalusi kavandav dokument, mis tasakaalustatult arvestab muuhulgas ka kultuurilise keskkonna arengu pikaajalisi suundumusi ja vajadusi ning on aluseks erinevate eluvaldkondade arengu integreerimisele ja koordineerimisele (Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus, 1993). Eelpool kirjeldatud dokumendid on praktiliselt ainsad riigi poolt pakutavad juhised omavalitsuste kultuuripoliitika kujundamisel.

Omavalitsuste kultuuriasutused toimivad põhimääruste alusel, mis on valla poolt kinnitatud. Valla juhtimine on pidevas liikumises. Iga nelja aasta tagant vahetub osaliselt või täielikult inimesed, kes omavalitsust juhivad. Tihtilugu on uus võimuesindaja teiste ideedega, kui eelkäija. Juhtub ka seda, et allasutuste struktuure ja põhimääruseid muudetakse peale inimeste vahetumist. Kirjeldatud olukord muudab ebastabiilseks nii kultuuri kui ka teiste valdkondade pikemaajalised suunad. Praeguseks on täis saamas neli aastat haldusreformist, mis liitis omavalitsusi suuremateks üksusteks. Töökogemusest Mulgimaal teab autor väita, et endiste valdade omavaheline koostöö ei sujunud esimesed aastad eriti ladusalt. Kultuurivaldkonnas tekitasid probleeme palgaerinevused, töölepingute erinevused jne. Kõige suurem väljakutse oli luua uue valla kultuuriasutuste vahel koostöövõrgustik. Positiivse külje pealt andis reform võimaluse töötada välja uus ja parem omavalitsuse kultuuripoliitika. Tänapäevaks on kõik kolm Mulgimaa omavalitsust valmis saanud uue omavalitsuse arengukava, mis annab hea võimaluse tutvuda uute kultuuripoliitiliste eesmärkide ja mõõdikutega, mille kaudu eesmärkide saavutamist arvestatakse. Käes on aga valimiste aasta ja uue moodustuva valitsuse eesmärgid on veel selgumisel.

Üldistatult võib väita, et kohaliku omavalitsuse ülesanne on kultuuritegevuse toetamine rahaliselt. Sisuliselt võibki väita, et valla kultuuripoliitika seisneb kultuuriga tegelevate hoonete ehitamises ja ülalpidamises, kultuuritöötajatele palga maksimises ja kultuuriteenuse pakkumiseks vahendite võimaldamises. Perspektiivikaks kultuurirahastuseks on oluline kaardistada ära omavalitsuse kultuuri lähemad ja kaugemad eesmärgid. Alates taasiseseisvumisest on Eesti ühiskonnas juurutama hakatud ise olemist/mõtlemist. On oluline, et strateegiadokumente koostatakse

ühiskonnas tekitatud diskussiooni põhjal. Ainult sellisel viisil on võimalik, et poliitika (olgu siis kultuuri või mõne teise valdkonna) suund on demokraatlik. Teisisõnu, mida rohkem inimesed saavad võimalust strateegiadokumentide koostamisel kaasa rääkida, seda rohkem kujundab kultuuripoliitikat rahvas.

Kultuurikorraldamises on kogukonnal kande roll. Ühelt poolt osalevad kogukonna liikmed publikuna kultuuriasutuste teenuste tarbimises. Teiselt poolt loovad kogukonna liikmed iseseisvalt või koostöös kultuuriasutustega sündmusi ja teenuseid. Seltside ja muude ühenduste roll on kogukonnas tähtis, see ongi demokraatiku ühiskonnas on tähtsaim võimu kandja rahvas. Täpsemalt võib kodanikuühiskonna temaatikast lugeda käesoleva töö alapeatükist 1.2. Kodanikuühenduste alla kuuluvad erinevad valdkondlikud (loometegevus, rahvakultuur, külaliikumine jne.) kultuurielu korraldajad. Omavalitsuse arengukavast peaks läbi kumama kodanikuühenduste ja kultuuriasutuste roll kultuuripoliitikas. Oluline osa on ka kahe osapoole koostööl. Koostöö ja tasakaal kultuuripoliitikas on kaks märksõna, mida omavalitsused peaksid strateegiadokumente ja eelarveid koostades silmas pidama. Kodanikualgatus on suurepärane võimalus kultuuri korraldada ja sellisest liikumisest sünnib erakordseid algatusi ja ettevõtmisi, aga ära ei tohi unustada, et kolmanda sektori poolt pakutavate ettevõtmise eesmärgiks ei saa olla tasakaal kohalikul kultuurimaastikul. Tasakaalu all peab autor silmas eelpool kirjeldatud kultuurivaldkondi, mida kajastati käesoleva töö alapeatükis 2.1. Selguse mõttes olgu need valdkonnad siinkohal uuesti üles loetletud: professionaalne kultuur, rahva- ja massikultuur. Sellel hetkel kui kodanikualgatusel ette dikteerida, et korraldatavad ettevõtmised peavad olema erinevaid kultuurivaldkondi esindavad, muutub kodanikualgatus mitte vabatahtlikuks ja seega ei ole demokraatlik. Lisaks on riiklikus kultuuripoliitikas välja toodud kõikehõlmav eesmärk, mida siinkohal uuesti meelde tuleb: *Kultuuripoliitika eesmärk on kujundada loovust väärtustav ühiskond, hoides ja edendades eesti rahvuslikku identiteeti, uurides, talletades ja kandes edasi kultuurimälu ning luues soodsad tingimused elujõulise, avatud ja mitmekesise kultuuriruumi arenguks ning kultuuris osalemiseks* (Kultuuriprogramm, 2021: 1). Omavalitsuste suurim vastutus kultuuripoliitika loomisel on arvestada kohalikke olusid, kodanikuühenduste eripära ja täiustada kohalikku kultuurimaastikku nii, et omavalitsuse tasandil oleks kultuurivaldkondade vahel tasakaal.

3. UURIMISTÖÖ EESMÄRK JA METOODIKA

Uurimisprobleemis püütakse mõista, kuidas on lahendanud Mulgimaa omavalitsused kultuuripoliitilised küsimused oma haldusalas. Eesmärk on uurida Mulgimaa kultuurivaldkonna olukorda ja selgitada välja valdkonna edusammud ja kitsaskohad. Käesoleva uurimistöo jaoks on materjali kogumiseks rakendatud kahte meetodit. Esiteks uuriti Mulgimaa omavalitsuste strateegilisi dokumente ja eelarveid, kaardistamaks ära Mulgimaa omavalitsuste kultuurivaldkonna eesmärgid ja võimalused. Teiseks viidi läbi küsitlus Mulgimaa kultuurivaldkonnas tegutsevate inimeste seas, kes andsid hinnangu kultuurivaldkonna hetkeolukorrale. Uurimise kaudu selgitati välja võimalikud probleemistikud ja ka lahendused, mis vastajate hinnangul omavalitsuses esinesid. Selleks vaadeldi mitmeid erinevaid aspekte: rahastamine, infrastruktuur, kultuuritöötajad, kohalik identiteet ja kodanikuühiskond.

Strateegiadokumentidest välja toodud info ja kultuurivaldkonna inimeste arvamuse võrdluse kaudu tegi autor käesoleva töö järelduste osas kokkuvõtlik analüüs. Käesolevat tööd saab käsitleda kui infoallikat kultuurivaldkonna paremaks korraldamiseks. Oluline on juhtida omavalitsuste tähelepanu nii valla kultuuripoliitika kitsaskohtadele kui ka edusammudele.

Töö kontseptuaalne raamistik toetub kultuuripoliitika ja kohaliku omavalitsuse kultuurikorralduse teemalisele teoreetilisele kirjandusele. Uuritavaks materjaliks on tekstid kultuuripoliitikast, kohaliku omavalitsuse kultuurikorraldusest ja kultuuristrateegilised, eelarve dokumendid.

Uurimismeetodina kasutati nii kvantitatiivset kui kvalitatiivset sisu- ja andmete analüüsi. Analüüsiti erinevaid kultuurikorralduslikke dokumente, mis puudutavad omavalitsuste kultuuripoliitikat. Juhtumiuuringuga (*case study*) uuritakse sügavuti mingit tegevust või protsessi, kus uurija kogub teatud aja jooksul üksikasjalikku informatsiooni, kasutades selleks erinevaid andmekogumisviise. Juhtumiuuring on meetod, mis võimaldab uurida igapäevaelu sündmusi, säilitades nende tervikliku ja tähenduslikud tunnusjooned. Uuring võib toetuda nii kvantitatiivset kui ka kvalitatiivset tüüpi andmetele, samuti võib ühes uuringus kasutada ka mõlemat tüüpi andmeid (Õunapuu, 2014). Andmete kogumiseks kasutati dokumendianalüüsi ja küsimustikku. Küsimustik koosnes suletud küsimustest ja suletud küsimust täpsustav avatud küsimus.

Uurimistöö teostati järgnevates etappides: koguti ja analüüsiti teoreetilist materjali; koguti Mulgimaa omavalitsuste, MTÜ Mulgi Kultuuri Instituudi taustainformatsiooni; koostati avatud ja suletud küsimustega küsimustik, viidi läbi küsitlus ja analüüsiti tulemusi; võrreldi strateegiliste dokumentide ja küsimustiku andmete tulemusi.

Magistritöös tugineti olemasolevale allikmaterjalile, uuriti seadusandlust, mis käsitlevad omavalitsuse kultuurivaldkonda. Analüüsiti eelarvedokumente ja strateegiadokumente. Uuriti kultuurivaldkonnas tegutsevate ettevõtete, MTÜ-de ja kultuuritöötajate arvamusi omavalitsuste kultuurikorraldusest.

Lähtudes uuringu eesmärkidest viidi küsitlus läbi kõikides Mulgimaa omavalitsustes ja võimaluse küsitlusele vastata said kõik kultuurivaldkonnas tegutsevad inimesed. Küsimustikku jagasid kultuurivaldkonna eest vastutavad ametnikud vallavalitsustes oma e-posti listides, jagati sotsiaalmeedias, postitati muuseumite, raamatukogude, kultuuritöötajate, külamajade, MTÜ-de listides. Küsimustik oli üles ehitatud nii, et küsiti valikvastustega kultuurivaldkonda puudutavaid küsimusi, millele järgnes avatud küsimus suletud küsimuse täiendamiseks. Kirjeldatud küsimustiku ülesehitus aitas küsitletaval oma vastust põhjendada ning andis võimaluse mainida aspekte, mis lisaks veel vastaja jaoks olulised on. Vastuste kaudu tekkis ülevaade milline on

olukord omavalitsustes kultuurivaldkonnas tegutsevate inimeste arvates.

Küsimustikus paluti vastaja arvamust kultuuriteenuste kättesaadavuse osas. Uuriti milline on meelestatus kultuurirahastuspõhimõtete osas omavalitsuses. Saadi ülevaade arvamusest infrastruktuuri seisukorra kohta. Milline on aramus: kas omavalitsustes töötab piisaval hulgal kultuurivaldkonna püsipersonali? Uuriti kas omavalitsuste kultuuripoliitika aitab kaasa kohaliku identiteedi säilitamisele ja propageerimisele? Kuidas nähakse mulgi kultuuri rolli omavalitsuse kultuuripoliitikas? Tehakse ülevaade kuidas on mõjutanud vastajate arvates kolmas sektor ja haldusreform kultuuripoliitikat.

Uuringust kasusaajateks on otseselt Mulgimaa omavalitsused ja MTÜ Mulgi Kultuuri Instituut. Eeloleval sügisel on ootamas kohaliku omavalitsuse valimised. Käesoleva uurimise tulemused oleks heaks lisainformatsiooniks ka uutele, omavalitsusjuhtidele. Tööst tulevad välja põhimõtete loomisel tekkinud arvestatavad kitsaskohad ja parimad praktikad. Avatud küsimuste kaudu tuli palju erinevaid arvamusi kuidas kultuurivaldkonnal Mulgimaal läheb, mida kultuurivaldkonnas muuta, millele tähelepanu pöörata. Välja on toodud küsimustiku vastuste põhjal tehtud järeldused ning ettepanekud.

4. MULGIMAA OMAVALITSUSTE STRATEEGIADOKUMENDID

Mulgimaad terviklikult kaardistab kaks strateegiadokumenti. Esimene neist on MTÜ Mulgimaa Arenduskoja strateegia 2014-2023. Nii nagu eelpool omavalitsuste kaardistusel selgus (peatükk 1.3-1.5), tõdeb ka eelmainitud strateegia, et Mulgimaa omavalitsused on üksteisega võrreldes suhteliselt sarnase sotsiaalmajandusliku taustaga ja erinevused valdkondade parameetrite võrdluses on minimaalsed (MTÜ Mulgimaa Arenduskoda, 2018). Strateegiadokument toob välja piirkonnas toimiva kodanikeühenduste ja omavalitsuste vahelise koostöö, aga nendib, et probleemina tunnetavad vabariiklaste eestvedajad vähest tunnustust ja läbipõlemisohtu. Samuti viitab dokument, et vajadus on kodanikuühendustes tegutsejatele koolitust, mis aitaks kaasa kogukonnas pakutava teenuse kvaliteedile (samas, 2018).

Arenduskoda toob välja, et Mulgimaa on suures osas ühtsete ajalooliste, kultuuri- ja keeleliste traditsioonidega ja annab seeläbi eelduse piirkonna identiteediga seotud toodete ja teenuste arendamiseks (MTÜ Mulgimaa Arenduskoda, 2018). Antud eelis on heaks temaatikaks ka kultuuri korraldamisel. Mulgimaal on hulgaliselt näited, kus piirkonna erinäolisust sündmuste kaudu on aasta-aastalt rohkem esile tooma hakatud. 2014. aastal loodud strateegiadokument toob siinkohal välja Mulgi peo traditsiooni alguse. Tänapäeval on toimunud juba kuus Mulgi pidu, alustatud on Mulgi nädala traditsiooni jne. Arenduskoja eesmärkide sõnastuses jääb mitmel pool kõlama ka noorte kaasamine kogukonna ja kultuuriruumi liikumistesse (samas, 2018). Hea näitena võib siinkohal tuua Mulgikeelsete laulude konkurssi, kus arvestatav hulk noori juba kogenud

laulukirjutajate kõrval ennast proovile panevad. Koostöös TÜ Viljandi Kultuuriakadeemiaga toimub igal aastal Mulgi lõõrikese laulukonkurss, mida TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia tudeng viib läbi loov-praktilise lõputööna.

MKI arengukava analüüsib, et Mulgimaa tugevuseks on inimesed, kes aitavad mulgi kultuuri edasi kanda. Olemas on nii käsitöö kui ka traditsioonidega tegelejad. Üha enam tugevneb ajaloo-, kultuuri- ja keeletraditsioonidel identiteet. Loodud on riiklikul tasandil Mulgimaa pärimuskultuuri toetusmeede. Strateegiadokumendis on välja toodud kodanikuühenduste ning ettevõtete osalus ja olulisus mulgi kultuuri säilitamisel. Tuuakse välja, et ettevõtteid, kes mulgi kultuuri toetavad leidub omajagu ning nad teevad tihedat koostööd nii omavahel kui ka MKI-ga. Oluline roll on MKI ja MTÜ Mulgimaa Arenduskoja koostööl (MTÜ Mulgi Kultuuri Instituut, 2019).

Mulgi Kultuuri Instituut toob välja, et Mulgi kultuuriruumis vajab tugevdamist mulgi keele ja traditsioonide kasutamine. MKI meelest oleks vajalik korraldada rohkem ühiseid mulgi kultuuriteemalisi sündmusi. Vajalik oleks parem mulgimaa turundamine. MKI leiab, et põhiliselt takistab instituudi paremat toimimist projektipõhine töö. Välisrahastuste kasutamisega kaasneb oht, et projektide mõju oodatakse liiga kiiresti ja bürokraatia rahade saamisel kasvab. MKI arvates seisneb instituudi nõrkus veel eestvedajate suure koormuse tõttu loobumine ja vahetumine (MTÜ Mulgi Kultuuri Instituut, 2019).

4.1. Mulgimaa omavalitsuste arengukavad

2020. aastal jõustus Mulgi vallas “Mulgi valla arengukava 2019–2025 ja eelarvestrateegia 2019–2023” dokument, kus on välja toodud Mulgi valla eesmärgid, väärtused järgnevateks aastateks ja meetodid kuidas nendeni plaanitakse jõuda. Kõnealuse dokumendi põhjal võib väita, et Mulgi vallale on oluline mulgi kultuur. Arengukavas on Mulgi valla visioon sõnastatud järgmiselt: *Mulgi vald on aastal 2025 aktiivse elanikkonnaga, puhta loodusega, Mulgi kultuuri väärtustav, ettevõtlusele avatud, kaasaegsete avalike teenuste ja taristuga valla elanike heaolu tagav omavalitsus.* (Mulgi Vallavolikogu, 2019:11). Just mulgi kultuuri rõhutatakse arengukavas korduvalt. Omavalitsus näeb mulgi kultuuris turustamis võimalust ja peab dokumendis mulgi kultuuri kui olulist osa paikkonna enesemääratluses. (Mulgi Vallavolikogu, 2019).

Arengukavas on ära toodud iga valdkonna tugevused, nõrkused. Mulgi valla kultuurivaldkonna tugevuseks arengukava järgi on hea kultuurivaldkonna infrastruktuuri olukord. Olemas on kultuuri-, küla- ja seltsimajad ning raamatukogud. Tugev on paikkondlik kultuuriline identiteet ning välja on kujunenud pikkade traditsioonidega kultuurisündmused üle valla. Puudusena tuuakse välja, et ühtlustamist vajavad kultuuritöötajate töötingimused ja vajalikuks peetakse kultuuriasutuste vahelise koostöö paremaks korraldamiseks kultuurispetsialisti ametikohta vallas. (Mulgi Vallavolikogu, 2019).

Mulgi valla Arengukava pakub peale SWOT analüüsi valdkondlikult välja eesmärgid, mille poole püüelda. Kokku on kaheksa eesmärki, mille all on lahti seletatud tegevused, mille kaudu eesmärk saavutatakse. Eesmärkideks on, et vallas toimib kultuuritöötajate ühtne võrgustik, valla töötajad on motiveeritud ja kvalifitseeritud, valla muuseumite seisukord on paranenud, mulgi kultuuripärand on hoitud ja väärtustatud, kultuuriasutuste infrastruktuur paranenud, raamatukogud toimivad kaasaegsete info- ja õpikeskustena, valla ajalehe sisu kvaliteet on paranenud, valla elanikele pakutavad vaba aja sisustamise teenused on paranenud (Mulgi Vallavolikogu, 2019). Iga eesmärgi all on konkreetsed punktid, mis viivad omavalitsuse arvates eesmärgi saavutamiseni.

2020. aastal jõustus Tõrva Vallavolikogu otsusega Tõrva valla arengukava 2020-2025. Valla arengutaseme hinnangu põhjal on arengukavas toodud välja valla tugevused ja nõrkused. Tõrva valla tugevustena on välja toodud mulgi kultuur ja ajalooline kultuuripärand: *Ajalooline kultuuripärand, kultuuritegevuse lai kandepind, unikaalne mulgi kultuur ja selle arendused (näit. torupill)* (Tõrva Vallavolikogu, 2020: 6) Samuti on välja toodud aktiivne ja tulemuslik kultuuri- ja sporditegevus (Tõrva Vallavolikogu, 2020). Tõrva vald paistab teiste Mulgimaa omavalitsuste seast silma aktiivsete külaseltside poolest. Kõnealune arengukava viitab samuti Tõrva valla ühe tugevusena kogukonna algatusi: *Kogukonna aktiivsus (näit. kodukohvikute päev, Tõrva Raadio). Noorte tegusad ettevõtmised* (Tõrva Vallavolikogu, 2020: 6). Tugevusena on välja toodud koostöö kodanikeühendustega (Tõrva Vallavolikogu, 2020). Valla aregustrateegiast tuleb välja, et omavalitsus näeb pärandkultuuris võimalust piirkonda rahvusvaheliselt turundada: *Ajaloolise rikkaliku pärandkultuuri aktiivne kasutamine külastuskeskkonna arendamisel ja valla rahvusvahelisel turundamisel* (Tõrva Vallavolikogu, 2020: 6).

Võrreldes teiste Mulgimaa omavalitsuste arengukavadega, on Tõrva vald valinud mõnevõrra teise lähenemise eesmärkide ja strateegiate kaardistamisel. Lugejale tekib väga hea ülevaade valla edasistest eesmärkidest ja millised on tegevused nende eesmärkideni jõudmisel. Arengukavas on välja toodud viis kriitilist edutegurit, mille kaudu valla elanikkonna heaolu ja valla konkurentsivõimet parandada. Üheks viiest edutegurist on mulgi kultuuri kasutamine konkurentsivõime kasvatamisel: *Mulgi identiteedi kui unikaalse pärandkultuuri eelise kasutamine valla konkurentsivõime kasvatamisel* (Tõrva Vallavolikogu, 2020: 10). Eduteguri seletuses toetub teema lahtiseletus Tõrva valla kultuuriajaloolisele taustale, rõhutades, et kõnealune omavalitsus asub Mulgimaal. Vald näeb mulgi kultuuri eripära kui võimalust turundada piirkonda nii Eestis kui rahvusvaheliselt. Suurt rolli mängib eelkirjeldatud eduteguris Mulgi Elamuskeskuse rajamine Tõrva valda, mis on arengukava järgi mulgi maamärk ja identiteedi kandja. Eelpool mainitud eduteguri õnnestumiseks nähakse koostööd teiste Mulgimaa ettevõtetega ja MTÜ Mulgi Kultuuri Instituudiga (Tõrva Vallavolikogu, 2020). Arengukavas on välja toodud kõiki valdkondi hõlmav tasakaalustatud mudel, arengukavas tuuakse välja prioriteetsed investeeringud järgmiseks viieks aastaks. Eesmärk number neli kannab pealkirja: *Aktiivne kultuuri- ja spordielu, mitmekesised*

sisuka vaba aja veetmise võimalused (Tõrva Vallavolikogu, 2020: 20). Antud eesmärgi all on kokku 27 tegevust, mida viie aasta lõikes ellu plaanitakse viia. Tegevuste hulgas on valla omandis olevate infrastruktuuride parandamine, kultuurivaldkonna sisulise kontseptsiooni välja töötamine ja rakendamine, MTÜ-de poolt läbiviidavate tegevuste toetamine ja propageerimine. Muuhulgas on eesmärgi saavutamiseks tegevuste hulgas kultuuri- ja sporditöötajate palgasüsteemi kaasajastamine vastavalt kvalifikatsioonile ja tulemuslikkusele (Tõrva Vallavolikogu, 2020).

Viljandi valla kehtiv strateegiadokument „Viljandi valla arengukava 2019-2025“ toob välja neli põhilist suunda, mille poole vallas aastani 2025 püüeldakse. Neljast eesmärgist kolme saavutamiseks kaasatakse kultuurivaldkonna tegevused. Esimene strateegiline arengusuund on inimkapitali arendamine. Eesmärgi kavatsetakse saavutada muuhulgas koolides traditsioone ja pärimuskultuuri tutvustades (Viljandi Vallavolikogu, 2019). Antud tegevus on äärmiselt oluline osa inimkapitali arendamisest. Omakultuuri tutvustamine lastele tagab oma kultuuri kestma jäämise tulevastele põlvedele. Arengukava põhjal inimkapitali arengus mängivad rolli ka külakogukonnad Viljandi vald töötab selle nimel, et kolmandat sektorit vallas tegusamaks muuta. Eesmärkide hulgas on külaseltside eestvedajate tunnustamine ja mitme seltsi tegevuse toetamine (Viljandi Volikogu tegevuskava, 2020).

„Ettevõtluse ja majanduse arendamine“ on järgmine strateegiline arengusuund Viljandi vallas asuval Loodi mõisal on suurepärane potentsiaal pärandtehnoloogia kompetentsikeskuse näol. Heimtalis asub Anu Raua loodud Heimtali Muuseum – rahvusliku käsitöö töötuba, elustiili näidis. „Viljandi valla arengukava aastateks 2021-2025 tegevuskava“ näeb ette eelpool kõneldud Loodi mõisa ja Heimtali Muuseumi pärandtehnoloogia kompetentsikeskuste loomist toetada (Viljandi Volikogu tegevuskava, 2020).

Kolmas strateegiline arengusuund on Viljandi valla arengukavas „Maine tõstmine“. Strateegilist suunda soovitakse saavutada piirkonna mainesündmuste korraldamisega (Viljandi Volikogu tegevuskava, 2020). Antud eesmärk tundub siiski mõnevõrra üldistav. Eesmärgi paremaks saavutamiseks oleks otstarbekas täpsemalt välja tuua mainesündmused, mis valla mainet tõstavad. Samuti on kõnealuses dokumendis eesmärgiks Viljandimaa kultuuriloo ja rahvakultuuri õpetuse ning Mulgi kultuuri eripära edasikandmine (Viljandi Volikogu tegevuskava, 2020). Antud

eesmärgi lahti seletus on taaskord suhteliselt üldsõnaline: *Kultuuriloo õppekavade koostamisele kaasaaitamine ja nii üldhariduskoolides kui täiskasvanuõppes rahvakultuuri väärtustamine. Osa valla territooriumist kuulub Mulgi kultuuri piirkonda - panustatakse koostöösse eripära kuvamisel, hoidmisel, edasikandmisel ja väärtustamisel* (Viljandi Volikogu tegevuskava, 2020: 4). Liiga laialivalgud eesmärgistatus muudab raskeks eesmärgi saavutamist mõõta.

Kõigil Mulgimaa omavalitsustel on üldjoontes eesmärgiks kohaliku identiteeti ja mulgi kultuuri hoida ning edasi arendada. Mulgi kultuuris nähakse võimalust piirkonna reklaamimiseks, et kohalikel oleks meeldiv omavalitsuses elada ja uutel elanikel oleks motivatsiooni sinna kolida. Kõik omavalitsused peavad oluliseks lastele kohalike traditsioonide ja mulgi kultuuri edasi õpetamist.

4.2. Mulgimaa omavalitsuste eelarvestrateegia ja kultuuri rahastuspõhimõtted

Kohaliku omavalitsuste sissetulekud, millest kujuneb valla igaaastane eelarve, tulevad tulu- ja maamaksust, riiklikest toetus- ja tasandusfondist, omavalitsuse teenuste müügist ja võimalikest muudest tuludest ja kohalikest maksudest. Omavalitsusele on oluline tööjõuline valla elanikkond, kuna omavalitsuse kogusissetulekust üle poole moodustub valla elanikkonna tulumaksu ja maamaksu laekumisest (Rahandusministeerium, 2021).

Viljandi valla eelarve on ligikaudu 20,6 miljonit eurot. Mulgi valla eelarve on 11,6 miljonit ja Tõrva vallal on eelarve suuruseks ligikaudu 9 miljonit (Viljandi Vallavolikogu, 2021; Mulgi Vallavolikogu, 2021; Tõrva Vallavolikogu, 2021). Viljandi valla rohkem kui poole suurem eelarve võrreldes Tõrva vallaga tuleneb mitmest tegurist. Lihtsustatult arutledes eristab Viljandi valda

Mulgi ja Tõrva vallast on asjaolu, et Viljandi vald paikneb ümber Viljandi linna. Paljud valla elanike rahvastikuregistri järgne elukoht on Viljandi vald, kuid töökoht asub väljaspool valda, eelkõige Viljandis, maksud aga laekuvad Viljandi valda. Viljandi valla elanike arv on umbes poole suurem kui Tõrva vallal (Tõrva 6064 in, Viljandi 13758 in)(vt. pt. 1.4., 1.5.). Kuna pool kohaliku omavalitsuse eelarvest sõltub tulu- ja maamaksude laekumisest, on poole suurema rahvaarvuga omavalitsusel ka poole suurem eelarve.

Eesti riik toetab omavalitsustele tasandus- ja toetusfondide kaudu valla eelarvet. Fondide eesmärk on tagada valdadele piisavad vahendid valitsemisalal elu küsimuste üle iseseisvalt seaduste alusel otsustamiseks (Rahandusministeerium, 2021).

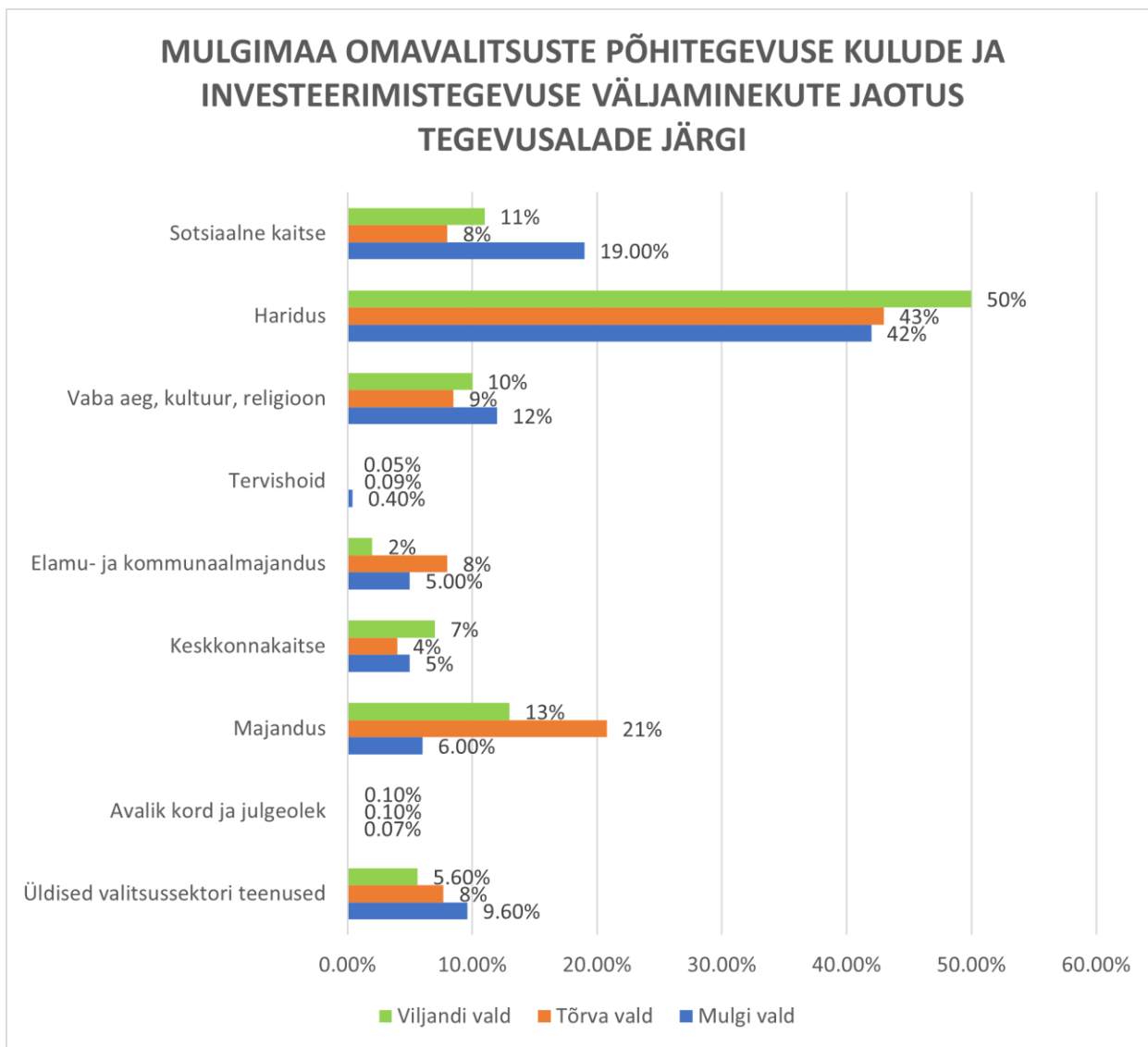
Tasandusfondi otstarve on eeskätt valdade ja linnade eelarveliste võimaluste ühtlustamiseks. Riigipoolsete fondide kaudu rahastatakse järgmisi, üliolulisi aspekte: üldharidus toetus, toimetulekutoetuse maksmise hüvitis, rahvastikutoimingute hüvitis, matusetoetusteks, kohalike teede hoiu toetus, asendus- ja järelhooldusteenuse toetus, koolieelsete lasteasutuste õpetajate tööjõukulude toetus, noorte huvitegevuse toetus ning raske ja sügava puudega laste lastehoiuteenuse toetus (Rahandusministeerium, 2021). On positiivne, et riiklikul tasandil peetakse oluliseks muuhulgas omavalitsuste noorte huvitegevust, antud teemaga tegelemine aitab leevendada kultuurivaldkonna suurt murekohta- kultuuriloojate järelkasvu vähesust, eriti rõhutatult on arutletud selle teema üle Laulu- ja Tantsupeo liikumises. Kultuurivaldkonnas on veel mitmeid olulisi teemasid, mis vajaks riiklikku tähelepanu ja otsest toetust. Aastaid on olnud aktuaalne kultuuritöötajate madalad palgad, antud teema on kerkinud päevakorda igal kultuurivaldkonna strateegia koostamise koosolekul, mille auditooriumis töö autor viibinud on. Omavalitsuste allasutustena tegutsevad kultuuriasutused on suur ressursi kulu. Valdadel puuduvad vahendid ja ka kohustus kultuuritöötajate palga tõstmiseks tasemeni, mis motiveeriks kultuurivaldkonnas töötavaid inimesi ka selles valdkonnas jätkama ja kohalikku kultuuri edasi arendama. Riiklik toetus kohalike omavalitsuste eelarves, just kultuuritöötajatele väärilise palga võimaldamiseks, muudaks maapiirkondades kultuurimaastikku oluliselt.

Eelarvete valdkondlikud jaotused on omavalitsuse enda otsustada. Vastavalt strateegiadokumentidele kujunevad välja omavalitsuste eelarvestrateegiad. Mulgimaa

omavalitsuste valdkondlikud rahastusjaotused on sarnaselt üles ehitatud, siiski on märgata mõned erisused (vt. joonis 2.). Mulgimaa omavalitsuste põhitegevuse kulude ja investeerimis tegevuste väljaminekute jaotus tegevusalade järgi. Kolme omavalitsuse suurim kulu on haridus, mis hõlmab ligi 50% eelarvetest (Viljandi Vallavolikogu, 2021; Mulgi Vallavolikogu, 2021; Tõrva Vallavolikogu, 2021).

Teine mahukas valdkond on sotsiaalne kaitse (vt. joonis 2.). Mulgi vald panustab eelmainitud valdkonda lausa 19% oma vahenditest, Viljandi vald 11% ja Tõrva vald 8%. Tõrva vald paistab meedias praegu silma suurte ehituste ja uuendustega ning seda mitmed aastad järjest. Selle aasta juulis valmis Tõrva ujula-õpilaskodu. Eelarvest on märgata, et majanduskulud, mille all on “üldmajanduslikud arendusprojektide” rida, märgatavalt suurem teistest Mulgimaa valdadest (Tõrva vald 21%, Viljandi vald 13% ja Mulgi vald 6%).

Kolmas suurem valdkond on “vaba aeg, kultuur ja religioon” (vt. joonis 2.). Kõige rohkem vahendeid on kõnealusele valdkonnale jaganud Mulgi vald (12%), Viljandi vald jaotas eelarvest 10%. Kõige vähem vahendeid panustas selle aasta eelavest eelpool mainitud valdkonnale Tõrva vald (9%).

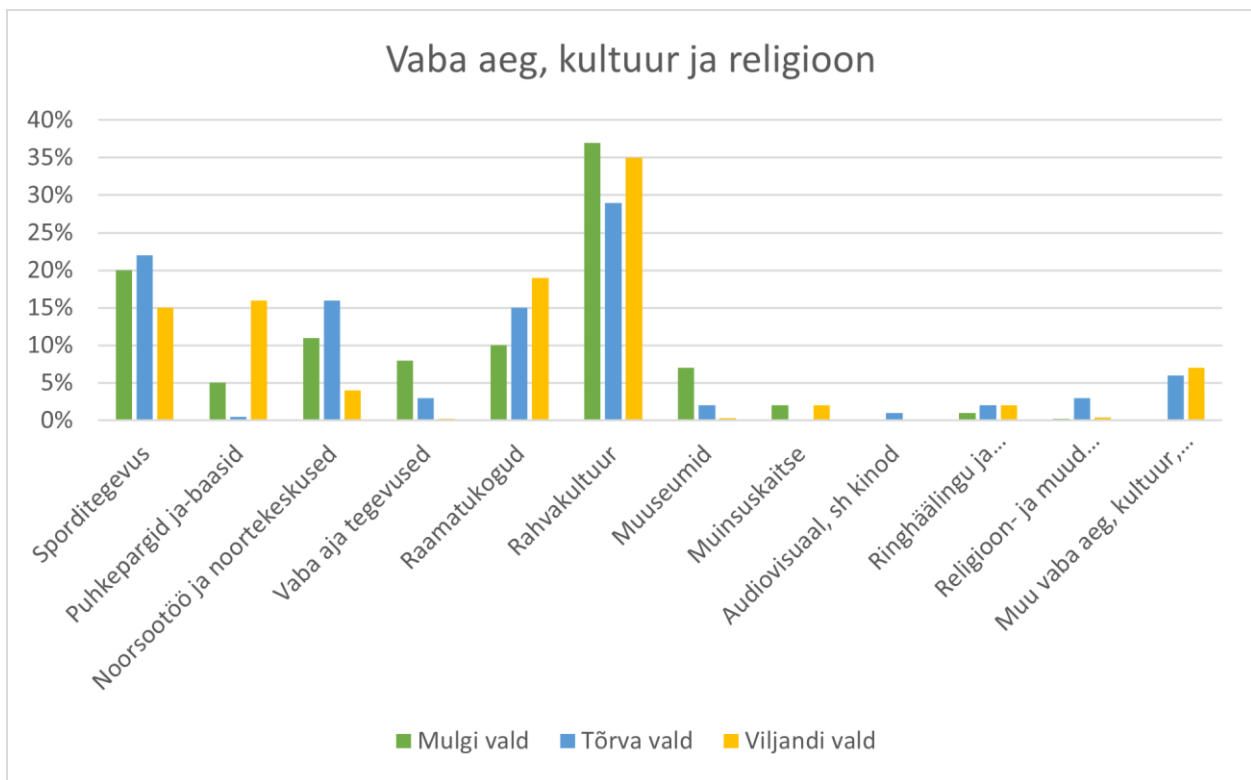

Joonis 2. Mulgimaa omavalitsuste põhitegevuse kulude ja investeerimistegevuste väljaminekute jaotus tegevusalade järgi. (allikad: Mulgi, Tõrva ja Viljandi valla 2021. aasta eelarvedokumendid, autori koostatud)

Käesoleva magistritöö eesmärkidest tulenevalt on oluline analüüsida Mulgimaa omavalitsuste põhitegevuse „vaba aeg, kultuur ja religioon“ eelarveosa. Kõnealune alaeelarve kujuneb vastavalt omavalitsuse vaba aja, kultuuri ja religiooni eesmärkidest, olemasolevast infrastruktuurist jne. Joonis 3 annab ülevaate kolme omavalitsuse kõnealuse eelarve osa täpsemast jaotusest. Kõige

suurema osa võtab alaeelarvetena enda alla rahvakultuur (vt. joonis3.). Selle kuluartikli alla koonduvad otseselt rahva- ja kultuurimajad ning keskused. Mulgi vald panustab kolmest omavalitsusest kõige rohkem oma eelarvest rahvakultuuri. Kõige vähem jaotab raha rahvakultuurile Tõrva vald. Peatükis 1.4 on välja toodud, et Tõrva vallas töötab kultuuri- ja rahvamajades terve valla peale kaks kultuuritöötajat. Seetõttu on võimalik mõnevõrra väiksem panus rahvakultuuri eelarvereale, kokkuvõttes saab muuhulgas toimuda personali kokkuvõtte tingituna. Teiseks suuremaks eelarvereaks on sport. Antud teemale jaotab Tõrva vald oma eelarvest kõige rohkem vahendeid (22%). Mõnevõrra väiksem panus on Mulgi vallal (20%). Kõige vähem eraldab spordile raha Viljandi vald (15%). Viljandi valla mõnevõrra väiksem jaotus spordile võib sõltuda sellest, et Viljandi vallas elavad inimesed kasutavad sporditegevuseks vahetus läheduses oleva Viljandi linna võimalusi, mis annab vallale võimaluse kokkuvõtte. Nagu peatükk 1.5 sai välja toodud, on Viljandi vallas rohkelt raamatukogusid. Tervet valda kattev võrgustik annab raamatukogu külastajale saada teenust oma kodukohas. Ka eelarvet vaadates joonistub välja Viljandi valla panus raamatukogudesse, mis on 19% „vaba aeg, kultuur ja religioon“ eelarveosast. Tõrva vald rahastab eelarvest 15% ulatuses raamatukogusid ja Mulgi vald peaaegu poole vähem, kui Viljandi vald oma eelarve osast raamatukogudele. Muuseumide rahastab enim Mulgi vald. Väikseim panus muuseumide valdkonnas on Viljandi vallal. Mõnevõrra on see seletatav. Viljandi vallal on ainult kaks muuseumi. Sealhulgas Heimtalis asuv ERMi Heimtali muuseum, Eesti Rahva Muuseumi (ERM) filiaal, mis toob kõnealuse muuseumile lisaressursi riigilt. Ainsana Mulgimaa omavalitsustest on Tõrva vallal olemas kino, mis nõuab eelarvest oma väikese osa.

Joonis 3. Mulgimaa omavalitsuste „vaba aeg, kultuur ja religioon“ eelarveosa jaotus eelarveridade kaupa. (allikad: Mulgi, Tõrva ja Viljandi valla 2021. aasta eelarvedokumendid, autori koostatud)

Igas omavalitsuses on eripärad- erinevad haldusüksused, lisa ressursi nõudvad erisused, mis muudavad rahajaotuse valdkonnas pisut erinevaks. Näiteks võib tuua Tõrva valla kino- teistel omavalitsustel Mulgimaal ei ole kinohooneid. Üldjoontes jäävad Mulgimaa omavalitsuste rahastusjaotused sarnaseks. Ainsateks märkimisväärsimateks erisusteks võib välja tuua Tõrva valla mõnevõrra väiksem jaotus rahvakultuuri otstarbeks, mida võib selgitada kultuuritöötajate väiksem arv omavalitsuses. Samuti joonistus välja Viljandi valla suurem panus raamatukogudele. Võrreldes Tõrva ja Mulgi valdadega, on Viljandi vallas rohkem raamatukogusid, mis toob endaga kaasa suuremaid väljaminekuid antud valdkonnas. Tõrva vald on möödunud ja käesoleval aastal silma paistnud valla keskuse uuendamisega. Hiljaaegu valmis Tõrva keskväljak, staadion ja viimase suurprojektina ehitati valmis Tõrva Veemõnula (Tõrva Vald, 2021c). Antud tegevused on

nõudnud vahendeid teistelt valdkondadelt kuid arengukava järgi toetab ehitus ja arendamine Tõrva valla arengustrateegiat ja tasub pikemas perspektiivis ära, sest arendus parandab elukeskkonna kvaliteeti. Võrreldes Mulgi ja Viljandi vallaga, näeb Tõrva valla eelarvestrateegia seetõttu ette mõnevõrra tagasihoidlikuma panustamise „vaba aeg, kultuur ja religioon valdkonda“.

5. OMAVALITSUSTE KULTUURIPOLIITIKA UURINGU ANALÜÜS

Käesoleva aasta alguses viis töö autor Mulgimaal läbi Mulgimaa kultuurivaldkonna olukorda peegeldava küsitluse. Küsitlus suunati Mulgimaa kultuurivaldkonnas tegutsevate inimestele. Kokku oli küsitlusele vastanud 37. Vastajate hulgas leidis nii kultuuriettevõtte juhte kui omavalitsuste kultuuritöötajaid. Mitmed vastajad tegutsesid mittetulundusühingu all. Mõned vastajad olid seotud muuseumite, raamatukogude või kirikutega. Küsitlus saadeti kõikidesse Mulgimaa omavalitsustesse, jagati sotsiaalmeedias ja valdkonnalistides läbi e-posti. Küsimustiku küsimused on välja toodud käesoleva töö lisas (vt. lisa 1.).

Esimesed kaks küsimust kaardistasid ära täpsemalt küsitlusele vastanud inimeste profiili (vt. lisa 2.). Vastustest selgus, et 53% respondentidest töötasid või olid töötanud omavalitsuses kultuuritöötajana. 39% vastanuist teguses kultuurivaldkonna mittetulundusühingus. 8% küsitletust olid ettevõtjad. Kõige rohkem vastati küsitlusele Mulgi vallast, kus vastajaid oli 18 inimest. Tõrva vallast vastas küsitlusele 7 inimest. 6 inimest vastas küsimustikule Viljandi vallast ja 6 inimest ei soovinud omavalitsust täpsustada. Küsimustiku vastused on graafiliselt ära toodud lisas (vt. lisa 2.). Järgnevalt analüüsib töö autor lähemalt küsimustiku tulemusi ning kaardistab vastajate arvamuse Mulgimaa kultuurimaastiku olukorra kohta.

5.1. Infrastruktuur

Kultuuriteenuse võimalused infrastruktuuri tasandil on oluline näitaja omavalitsuste kultuuripoliitikas. Vajalikud hooned ja inventar pakub võimaluse mitmekülgse kultuuriteenuse pakkumiseks. Valla panus rahvamajade korrashoidu ja ehitamisse on üks valdkond, mille kaudu hoida ja arendada kultuurivaldkonda kohalikul tasandil. Käesoleva magistritöö raames uuriti kultuurivaldkonnas tegutsevate inimeste käest milline on nende arvates omavalitsuste kultuuriasutuste seisukord ja võimalused.

Küsimustikule vastajad hindasid Mulgimaa kultuuriasutuste olukorda rahuldavaks (49%), heaks või väga heaks (32%) (vt. lisa 2.). Vastajate arvates on enamus kultuuriasutusi üsna heas seisus, kuid leidub igas omavalitsuses ka hooneid, mis vajavad investeeeringuid, et teenuse kvaliteeti parandada: *Seinast- seinä. On väga ilusaid ja modernseid majasid, kuid on ka väga halvas seisus ja korraliku kütteta asutusi.* Samuti leetakse, et majades valitsevad hoolimata heale seisukorrale ruumipuudus: *Pole paljudes kohtades ruumi (Ruumipuudus).* Üks vastaja on pööranud tähelepanu raamatukogude kitsastele oludele: *Raamatukoguruumid on kitsad, vaid 56 ruutmeetrit.* Tuuakse välja, et kuigi on olukord enamasti hea, leidub kultuuriasutusi mille olukord on kesine ja olukorra parandamine käib eelarveliselt üle jõu: *Aga mitte kõigis ja eelarve olematu.* Avaldatakse arvamust, et Mulgi valla infrastruktuuri olukord on võrreldes teiste piirkondadega heal järjel: *Võrreldes teistega rajatistaega Eestis, siis Mulgi vallas päris okei!* (ilmselt on vastaja pidanud silmas kultuuriasutusi, kuna küsimus oli kuidas hindab vastaja kultuuriasutuste olukorda omavalitsuses) Mulgi valla kohta tuuakse kahe vastaja poolt välja, et Abja Kultuurimaja vajab renoveerimist: *Abja kultuurikeskuse siseruumid vajavad remonti, Abja muuseum taaselustada ja leida koordinaator. Puuduvad õuealadel välijõusaalid.* Teine vastaja leiab, et piirkonniti on tingimused erinevad: *See on piirkonniti erinev. Nt Mõisakülas on väga hea, samas Abjas vajaks korralikku remonti.* Tõrva valla kohta tuuakse välja, et loodud infrastruktuur on heas seisukorras: *Suurem enamus kultuuri tarbeks loodud infrastruktuuri on heas olukorras.* Vastukaaluks arvab üks vastaja, et Tõrva vallas on üheltpoolt osades kultuuriasutustes head tingimused aga seal kõrval ka asutusi, mille

infrastruktuur vajab parandamist: *On hooneid, mis on kenasti korras, aga on asutusi, mis ei kannata kriitikat.* Viljandi vallas arvatakse sarnaselt teistele Mulgimaa piirkondadest vastajatele, et Viljandi valla kultuuriasutuste olukord on üldiselt hea. Aga leidub hooneid, kus oleks tarvis tingimusi parandada: *Enamus majad on köetud ja soojad, kuid palju on ka neid, mis vajaksid põhjalikku uuenduskuuri.* Tuuakse välja, et Viljandi vallas on kultuuriasutused läinud osalt eraomandisse: *Viljandi vallas on väga palju erinevaid kultuurirajatisi, mõni väga heas korras, mõni halvas. Palju kultuurirajatisi on antud ka erakätesse ja kõik omanikud ei käi nendega heaperemehelikult ümber.*

Infrastruktuuri kohta võib kokkuvõtlikult üldistada, et üldjoontes peetakse kultuuriasutuste seisukorda heaks. Samas on igas Mulgimaa omavalitsuses kultuuriasutusi mille seisukord vajab parandamist või puudub kõnealune infrastruktuur sootuks. Kõlama jäi ka arvamus, et kultuuriasutuste eelarvetes ei jagu vahendeid infrastruktuuri olukorra parandamiseks. Mõnes paigus on probleemiks ruumide kitsad olud. Viljandi valla kohta toodi välja, et on kultuuriasutusi, mis on läinud eraomandisse. Mulgi vallas tekitab muret valla suuruselt teisel kohal oleva Abja kultuurimaja seisukord.

5.2. Kultuuriteenuse kättesaadavus ja mitmekesisus

Mulgimaa omavalitsuste kultuuriteenuse kättesaadavus ja mitmekesisus on hea. 68% vastanutest hindas kultuuri kättesaadavust hindegas "hea" või "väga hea", 27% pidas teenuseid rahuldaval tasemel kättesaadavaks. Vaid 5% vastanutest (kaks inimest) leidis, et kultuuriteenuse kättesaadavus on halb või lausa väga halb (vt. lisa 2.). Avatud vastuste kaudu avaldati mitmed korrad arvamust, et omavalitsuste kultuuriasutuste pakkumine on piisav ja heal tasemel kuid

publikut kohati napib: kohalikud kultuurimajad korraldavad palju erinevaid üritusi ja sündmusi. Muidugi osadel üritustel võiks rohkem rahvast kohal käia. Analoogete seisukohti leidsid teisteski vastustes.

Mulgi valla kohta on vastajad arvanud üsna hästi: *Mulgi valla suuremates kultuurikeskustes pakutakse suures valikus erinevaid kultuuriteenuseid. Külamajades võimaldatakse arendada oma huvitegevusi ja korraldatakse võimaluste piires kultuur-hariduslikke üritusi. Hea koostöö on omavalitsustel kodanikeühendustega võimaldades neil kasutada oma tegevuseks tasuta allasutuste ruume.* Mulgi vallast vastaja on negatiivse poole pealt välja toonud haldusreformiga kaasnenud probleemi: *Pärast haldusreformi on teenuste mitmekesisus ja kättesaadavus endiste valdade territooriumidel vähenenud. Vallas üldiselt võib rahule jääda, aga rahvas pole harjunud käima suurvalla teistes piirkondades kultuuriüritustel ja kui kohalikus rahvamajas toimub sündmusi vähe või ei toimu üldse, jääb suur hulk inimestest kultuurielust eemale.* Tõrva vallast vastajate hulgas jagunesid arvamused laias laastus kaheks. Osad vastasid, et on rahul kultuuriteenuste pakkumisega kuid toovad ka välja, et teenust pakuvad kultuuriasutuste kõrval pigem teised organisatsioonid: *Kui omad liikumisvahendit, on võimalus valida teenuste tarbimiseks erinevate organisatsioonide vahel. Olemas raamatukogud, muuseumid, rahvamajad, külamajad, muuseumid, kirikud ning lisaks mitmed MTÜ-d ja eraettevõtjad, kes oma aega ja muud ressursse panustavad võimaluste loomisele kogukonnas mitmekülgse kultuuri osalemiseks/tarbimiseks.* Samuti juhiti tähelepanu, et Tõrva valla kultuuriasutuste töös on puudujääke: *Tõrva vallas tegutsevad peamiselt ainult kino ja kammersaal, muid sündmusi häbiväärselt vähe (teatrid, kontserdid jms). Valla poolt korraldatavaid sündmusi minimaalselt.* Probleemiks peeti, et Tõrva vallas on vähe kultuuritöötajaid: *Kultuurimaja töötajate vähesus.* Taaskord vihjati haldusreformist tekkinud probleemile, et keskustes on kultuuriürituste pakkumine, maapiirkondades sündmusi napib: *Ainult Tõrvas veel midagi natuke toimub.* Viljandi vallast vastajate hulgas oldi rahul omavalitsuses pakutud kultuuriteenustega: *Kõik on väga hästi. Aga alati võib tekkida olukord või idee, mis teeb antud teema veelgi paremaks.* Probleemiks märgiti Viljandi vallas info puudus: *Info ei jõua iga inimeseni.*

Kultuuriteenuse kättesaadavusega jäävad kultuurivaldkonna inimesed rahule. Avatud küsimustiku kaudu avaldati Tõrva valla kohta arvamust, et sündmuste pakkumine ja mitmekesisus jätab soovida ja kui midagi korraldatakse, siis seda ainult keskuses. Ka Mulgi valla kohta leiti, et haldusreformiga on kaasnenud tegevuste ja sündmuste koondumine keskustesse. Kohati on probleem sündmuste külastatavus. Paljude meelest toimub piisavalt ja mitmekülselt sündmusi, aga on vähe külastajaid. Viljandi vallas on probleemiks, et puudub informatsioon kultuuriteenuste kohta.

5.3. Rahastus

Rahajaotuse analüüsimine omavalitsuses on hea võimalus valla kultuuripoliitikast ülevaate saamiseks. Omavalitsuse eelarvestrateegia näitab kuidas plaanib vald investeerida elukeskkonda, millised alateemad on rohkem fookuses. Uurides välja vastuseid võib väita, et kultuurivaldkonna rahastuse küsimuses olid vastajad pigem negatiivselt meelestatud. 18% vastanutest leidis, et omavalitsuste kultuurirahastus on hea, 2% arvas, et raha jagamine kultuurile on väga heas proportsioonis. 14% respondentidest arvas, et rahastus põhimõtted valdades on rahuldaval tasemel. 57 % leidis, et omavalitsuste kultuuri rahastus on halb ja 9 % arvas, et rahastus on väga halvas seisus (vt. lisa 2.).

Kõikidest omavalitsustest leidis vastajate hulgas mitmel korral väiteid, et omavalitsuste kultuurikorraldus sõltub suuresti projekti rahastusest, vastaja Mulgi vallast: *Liiga palju on vaja ka väikeste ürituste läbiviimiseks projekte kirjutada, et ikka ääremaastuks*. Tõrva vallast vastaja oli samuti arvamusel, et kultuurisündmuste kvaliteet sõltub toetusmeetmetest: *Ürituste kvaliteet kannataks, kui abiks ei oleks projektide kirjutamisega saadud toetused, sest eelarvest ei jätku tihti ideede elluviimiseks*. Kultuurivaldkonna inimestele jäävad selgusetuks raha jagamise põhimõtted. Arvamus Viljandi vallast: *Pole kindlaid rahastamise põhimõtteid*. MTÜ esindaja Mulgi vallast:

Mulgi vallas olen korduvalt eri valdkondadega kokku puutunud valla rahastusega kuid alati on olnud vastus kuidas vallal pole raha. Kultuur ei sünni betoonist. Kolmandas sektoris tegutsev Tõrva vallast vastaja leiab, et segased on vallapoolsed raha jagamise juhised: Tihti jäävad segaseks ja tekitavad küsimusi põhimõtted ja prioriteedid, mille alusel raha jagatakse või ei jagata. Küsimustiku vastuste hulgast joonistub välja arvamus, et Mulgimaal on probleemiks kultuuritöötajate kasin palgatase, vastaja Tõrva vallast juhib tähelepanu kultuuritöötajate palga probleemistikule: Tundub, et kui midagi on vaja kärpida ja kokku hoida, siis tehakse seda tihti kultuuri ja kultuuritöötajate (sh ringijuhid) arvelt. Lisaks palgaprobleemile tuuakse välja, et kultuuriasutustel on eelarved väikesed, vastaja Mulgi vallast: Mitmetel kultuuriasutustel on väikesed eelarved ja madalad palgad (täiskoht vabariigi miinimumi lähedal). Tõrva vallast vastaja leiab, et valla poolt on panustatud minimaalne toetus, kuid vastaja ootaks suuremat toetust: Valla poolt on miinimumtoetus, et kuidagi hakkama saada. Ei ole suurt tuge ja vallapoolset entusiasmi kultuuri toetamisel. Viljandi vallast vastaja leiab samuti, et minimaalne toetus valla poolt on olemas: Kultuuriasutused toimivad, personal on palgal (palgad ületavad kohati mõnel juhatajal isegi Vabariigis kehtestatud miinimumpalka :), sündmuste korraldamiseks tagasihoidlikud rahasummad eelarvetes olemas. Mulgi vallast vastaja leiab, sarnaselt eelpool vastajatele, et minimaalne toetus valla poolt on olemas, kuid sellest jääb väheks: Ringijuhtide töö on vähe tasustatud. Külamajade kultuurisündmused vajavad enam toetust. Mulgi vallast vastaja pakub välja, et omavalitsus võiks lähtuda avaliku sektori kultuuritöötajate palgast: Kultuuritöötajate palk on piinlikult väike. Omavalitsus võiks lähtuda avaliku sektori kultuuritöötajate palkadest. See annaks motivatsiooni spetsialistidel maapiirkondadesse tööle tulla. Tõrva vallas annab tunda, et omavalitsuses töötab rahva- ja kultuurimajades ainult kaks kultuuritöötajat. Vastaja Tõrva vallast: Kõik kultuuriteenused ja korraldus ostetakse sisse. Puudub järjepidevus ja pikem perspektiiv. Teine vastaja Tõrva vallast leiab, et omavalitsusele oleks vajalik koordinaator: Puudub kultuuri- ja haridusvaldkonna koordinaator. Leidus ka küsimustikule vastajaid, kes arvasid, et kultuurivaldkonna rahastus on piisav: Eelarves arvestatakse, et tehtava ürituse tulu katab selle kulud. Lisatoetust saab palkade näol ja osaliselt ka ürituste-näituste korraldamiseks. Mulgi vallast vastajate hulgas oli samuti ka rahulolevaid inimesi: Vald hindab kultuuri ning on pakkunud võimaluse piires rahastust. Kultuuritöötaja Viljandi vallast leiab, et on rahul kultuurivaldkonna rahastusega: Viimasel aastal ei ole me rahast puudust tundnud. Põhjendatud kulutusi arvestatakse eelarve koostamisel.

alati ei oska nii pikalt vajadusi ette prognoosida.

Omavalitsuste rahajaotusega kultuurile ei ole kultuurivaldkonna inimesed rahul. Kõigis valdades on probleemiks kultuuritöötajate ja ringijuhtide madal palk. Pakutakse, et vallad võiks kultuuritöötajate palgad avaliku sektori kultuuritöötaja palgatasemeni viia. Teiseks teravaks probleemiks on kultuuriasutuste väikesed eelarved. Avaldati arvamust, et vallad võimaldavad minimaalse toimetuleku, aga sellest jääb väheseks kvaliteetse kultuuriteenuse pakkumiseks. Üle Mulgimaa on peeti probleemiks liigset projektipõhisust. Leiti, et kultuurisündmuste kvaliteet kannatab, kui toetuste kaudu vahendeid juurde ei taotle. Tõrva valla puhul on välja toodud, et kultuuritöötajaid vallas napib ning puudub kultuuriteemadega tegelev koordinaator. Leidus ka mõned, vähemusse jäävad, eelarvega rahulolevaid respondente, kes leidsid, et nende eelarvetes on piisavalt vahendeid kultuurisündmuste korraldamiseks.

5.4. Kultuuritöötajad

Lugedes Mulgi valla arengukava on kultuurivaldkonna üheks nõrkuseks välja toodud kultuuritöötajate vähesus vallas (Mulgi Vallavolikogu, 2019). Seetõttu oli kõnealuses küsimustikus sees küsimus: “Kas Teie arvates on omavalitsuses tööl piisaval hulgal kultuuritöötajaid?” Vastustest tuli välja ootamatu tulemus. Mulgi ja Viljandi vallast vastajad valisid vastuseks “Jah, meie omavalitsuses on tööl piisaval hulgal kultuuritöötajaid” (46%) või “Ei oska vastata” (37%). Ainsana valisid Tõrva valla esindajad ja üks anonüümne vastaja vastuseks “Ei, meie omavalitsuses on liiga vähe kultuuritöötajaid” (16%) (vt. lisa 2.). Kõige rohkem avatud vastuseid sellele küsimusele tuli Tõrva valla vastajatelt, vastaja Tõrva vallast: *Kui on ainult 2 kultuuritöötajat, siis kahtlemata kannatab kogukond.* Sarnasele tõdemusele jõudis teinegi vastaja Tõrva vallast: *Ühe-kahe kultuuritöötajaga ei tee suurt kultuuri. Eriti, kui pole uusi inimesi ning vallavanem on väga*

kriitiline ning kontrolliv. Veel kolm vastaja Tõrva vallastleidsid, et kultuuritöötajaid on suure omavalitsuse kohta liiga vähe: Teeninduspiirkond on suur ja 2 töötajat on väga vähe.

Viljandi ja Mulgi valla paikkonnad tunduvad rahul olema oma kultuuritöötajate arvuga, vastaja Viljandi vallast: *Ma arvan, et on piisaval hulgal, vähem küll ei peaks olema.* Teine vastaja samuti Viljandi vallast leiab, et kultuuritöötajaid on piisaval hulgal: *Tublisid tegijaid on piisavalt.* Üks vastaja toob välja, et igas kultuuriasutuses on inimene, kes piirkonnas kultuuri hoiab, vastaja Viljandi vallast: *Igas majas on töötaja ja tavatingimustes töö käib.* Mulgi vallast vastaja juhib tähelepanu, et lisaks kultuuritöötajatele on asutustes toimetamas ringijuhid: *Kultuuriasutustes on lisaks põhitöötajatele lepinguliselt omavalitsuste poolt tasustatud võimekad ringijuhid.* Veel üks Mulgi vallast vastaja on rahul kultuuritöötajate arvuga omavalitsuses: *Mulgi vallas on küll piisaval hulgal kultuuritöötajaid.*

Mulgi ja Viljandi vallas ollakse rahul kultuuritöötajate arvuga omavalitsuses. Peatükis 1.3 ja 1.5 on samuti kirjas, et kõnealustes omavalitsustes on kultuuriasutustes olemas personal ja piirkonna kultuurikorraldus toimub kohapeal. Tõrva vallal napib kultuuritöötajaid. Kokku on omavalitsuses palgal kaks kultuuritöötajat, kelle vastutuseks on pandud kogu suure omavalitsuste rahva- ja kultuurimajade sisu loomine ja administreerimine. Vastajate aktiivsest tagasisidest antud teema suhtes on üheselt mõistetav: Tõrva vallas on rahva- ja kultuurimajades liiga vähe personali.

5.5. Kultuuritöötajate kaasamine kultuuripoliitika kujundamisse

Hästi toimivas omavalitsuses on erinevate valdkondade poliitika kujundamisel äärmiselt oluline kaasata valdkonnas töötavaid inimesi. Hea koostöö võti on usaldus. Valla juhid peaksid õigete otsuste nimel usaldama oma meeskonda, ehk siis allasutuste juhte, sest nemad on oma valdkonna asjatundjad. Küsimustik uurib mil määral ja kuidas kaasavad Mulgimaa omavalitsused kultuurivaldkonna inimesi valla kultuuripoliitika kujundamise protsessi. Ligi pooled vastajatest (49%) vastasid küsimustikule “väga palju on kaasatud” või “on mingil määral kaasatud” 32% vastajatest ei osanud küsimusele vastata ja 19% vastanutest valis “ei ole eriti kaasatud” või “ei ole üldse kaasatud” (vt. lisa 2.). Tõrva vallast vastaja leiab, et kultuuritöötaja arvamus väga kultuuripoliitika kujundamisel ei loe: *Kultuurialaste poliitiliste muudatuste puhul kultuuritöötajate arvamus väga palju ei loe, loeb kes on võimul ja mis eesmärk on poliitikutel*. Muuseumi valdkonnast vastaja arvab, et kaasatust on, aga ainult osaliselt: *Kaasatud on teatud allasutuste juhid. Muuseumijuhina ma nagu ei kuulukski kultuurijuhtide hulka*. Viljandi vallas tõsteti taas probleemina välja infopuudus: *Iga üks tegutseb omaette, info puudus*. Mulgi vallast vastaja leiab, et mingil määral dialoog omavalitsuses toimub: *Osa küsimusi arutatakse kultuuritöötajatega läbi. Kultuuritöötajad kuulub ka volikogu kultuuri-ja spordikomisjoni*. Samas on Mulgi vallast arvamusi, et mitte kõigi “häääl” ei jõua kuuldavale: *Kultuurikomisjoni töösse peaksid olema kultuuritöötajad rohkem kaasatud*. Viljandi vallastvastaja leiab, et poliitikas kaasaráäkimise võimalusi valdade poolt pakutakse küll: *Vallad üldiselt kutsuvad olulisemate otsuste tegemisel kõiki arvamust avaldama*. Tõrva vallast vastaja meelest pole kultuur vallale oluline: *Omavalitsuse jaoks pole kultuur oluline*.

Viljandi vallast vastaja leiab, et kultuuritöötajaid võiks rohkem kaasata kultuurikomisjoni töösse: *Kultuurikomisjoni töösse peaksid olema kultuuritöötajad rohkem kaasatud*. Tõrva vallast tuli arvamus, et kultuuriteemalisi arutelusid on, aga omavalitsuse juhid suruvad oma arvamust peale, võtmata kuulda asjatundjate tähelepanekuid: *Hoolimata mitmetest kultuuriteemalistest töörühmadest kipub vahel siiski omavalitsusel olema oma arvamus kultuurist ja seda kuidas seda korraldada. Asjatundjatega läbirääkimise kaudu muutuks fookus rohkem kohalikku identiteeti hoidvaks. Praegu on suund massikultuuri suunas*. Mulgi vallast tuli kolm analoogset arvamust, et vald kaasab kultuuripoliitika kujundamisse kultuuritöötajaid: *On ikka kaasatud. On toimunud koosolekud, kus arutatud valla kultuuripoliitikat jm*.

Mulgimaa kohta avaldati ühtselt arvamust, et enamasti toimuvad arutelud koos kultuuritöötajatega kultuuriteemaliste küsimuste arutamiseks. Kõigis omavalitsustes käib koos kultuurikomisjon, mille liikmeteks on teiste hulgas ka kultuuritöötajad. Juhiti tähelepanu, et kaasatakse teatud asutuste juhte ja muuseumitöötaja jääb aruteludest kõrvale. Mitmed Tõrva valla respondendid avaldasid arvamust, et nende vallas kultuuriteemalised arutelud küll käivad aga otsused tehakse ikkagi ilma aruteludes selgunud otsuseid arvesse võtmata. Viljandi vallast toodi taaskord esile arvamus, et vallas puudub infovahetus. Mulgi vallast avaldati arvamus, et osaliselt on kultuurivaldkonna inimesi kaasatud kultuuripoliitika kujundamisel.

5.6. Kolmas sektor ja omavalitsuste kultuuripoliitika

Demokraatlikus ühiskonnas on oluline roll omaalgatusel. Mulgimaal on mitmeid aktiivseid külaseltse, MTÜ-sid ja muid ettevõtmisi, mille eesmärgiks on elukeskkonna parandamine kohalikul tasandil. Küsimustikuga uuriti milline on kolmanda sektori roll kohaliku omavalitsuse kultuuripoliitikas. Põhiliselt Tõrva ja Mulgi vallast vastanud inimesed märkisid, kolmandal sektoril on väga suur või suur roll kohalikus kultuuripoliitikas (56 %). Viljandi vallast vastanud märkisid, et ei tea mis rolli kolmas sektor kannab või on kolmandal sektoril väike roll kultuuripoliitikas (vt. lisa 2.).

Mulgi vallast avaldati arvamust, et kolmanda sektori ettevõtmised on edukad ja nende algatustega läheb kogukond kaasa: *Rahva seast tulnud algatused on enamasti edukad ja inimesed lähevad nendega heal meelel kaasa, see võimaldab ka paremini paikkondlikku identiteeti säilitada.* Mulgi vallast vastaja leiab, et kolmas sektor aitab kaasa suuremate sündmuste korraldamise juures: *Mittetulundusühingud ja seltsingud on suureks abiks suuremate ürituste korraldamisel.* Avaldatakse arvamust, et tänu kolmandale sektorile saavad Mulgi vallas keskustest kaugemale

jäävad külad osa kultuurist: *Kolmanda sektori tegemised on seotud valdavalt oma küla ja kogukonnaga, mis annab võimaluse ka kaugemate külade inimestel kultuurist osa saada.* Mulgi vallas leitakse ka, et eestvedajaid on aga rohkem võiks olla omavahelist koostööd: *See roll peab kasvama, pigem tehakse omaette aga rohkem on vaja teha koostööd.* Viljandi vallast küsimustikule vastajad leidsid enamus, et kolmanda sektori roll omavalitsuses on väike. Ka avatud vastuste hulgast tuli välja, et koostöö kolmanda sektoriga on väike: *Koostöö kolmanda sektoriga on väike, see on kasutamata potentsiaal.* Leitakse Viljandi vallast, et pole eestvedajat, kes omaalgatust juhiks: *pole eestvedajat.* Viljandi valla kolmanda sektori eestvedamised pole inimestele eriti silma hakanud siiski toetab Viljandi vald omaalgatust: *Ega nad väga pildis pole. Tegutsetakse oma kogukonnas, viimaste aastate jooksul pole MTÜde ümarlaudu korraldatud. Taotluste esitamisel, on vald andnud omafinantseeringuks rahalist toetust.* Tõrva vald paistab silma aktiivsete MTÜ-de poolest. Palju kultuuri korraldatakse külaseltside ja muude kolmanda sektori ühenduste kaudu. Vastajatele tundub, et omavalitsus loodab liialt kolmanda sektori panusele, jättes omavalitsuse kultuurikorralduse suuresti just seltside kanda: *Murettekitavalt suurt. Kolmas sektor toimetab "õhinapõhiselt" ja kohaliku kultuuri ja identiteedi hoidmise, säilitamise ning propageerimise vastutust neil ei lasku. Kahjuks on sellise suundumuse negatiivseks küljeks see, et ringitegevus, kohalikud traditsioonid jne pole eesmärgiks ja sedasi hääbub ka kultuur kohalikul tasandil.* Sarnase sõnumiga arvamusi tuli Tõrva vallast veelgi: *Tahetaksegi, et kolmas sektor teeks ära ürituste osa ja seda saab ju odavalt; Omavalitsuse soov on, et kolmas sektor teeks kõik tasuta ära; Kolmas sektor on suurim kultuurikorraldaja.* Lisaks juhiti tähelepanu Tõrva Kirik-Kammersaali olulist rolli Tõrva valla kultuurimaastikul: *Ülisuurt rolli omab näiteks Tõrva Kammersaali tegevus Ilmar Kõveriku juhendamisel. Võtan ise agaralt üritustest osa. Koostöö on mul ka Tõrva Pensionäride Ühinguga "Eluratas" ja Hummuli Pensionäride Ühinguga "Hõbejuus".*

Kolmanda sektori roll mulgimaal on hästi tunda Mulgi ja Tõrva vallas. Vastajate meelest on Mulgi vallas kolmanda sektori tegevused pigem toetavaks jõuks kultuuriasutustele. Koos on võimalik suuri üritusi ja ettevõtmisi korraldada. Tõrva vallas tundub vastuste põhjal omavalitsuse strateegia olevat kultuuriteenuse ja muude ettevõtmiste pakkumine suunata kolmandale sektorile. Vastajatele tekitas muret komanda sektori jätkusuutlikus kultuurikorralduses. Viljandi vallas on kodanikuühiskonna liikumised tagaplaanil. Vastajate meelest on kolmas sektor Viljandi vallas

avastamata potentsiaal.

5.7. Kohalik identiteet ja mulgi kultuur

Kultuuriasutuste kõige suurem vastutus ja ülesanne on kohaliku identiteedi hoidmine ja edasi arendamine. Omavalitsuste allasutustena peegeldavad kultuuriasutused tihtilugu omavalitsuste kultuurpoliitilisi vaateid. Küsimuse peale, kas vastaja arvates aitab omavalitsuste kultuuripoliitika kaasa kohaliku identiteedi säilitamisele, vastas üle poole (58%), et omavalitsuse poliitika soosib kohaliku identiteedi säilitamist ja propageerimist. 17% ei osanud antud küsimusele vastata ja 25% leidis, et omavalitsuse poliitika ei aita kohalikku identiteeti säilitada ja propageerida (vt. lisa 2.).

Küsimustiku sõnastuses ei olnud meelega pandud sõna „mulgi“ andmaks vastajale ise määratleda milline on kohalik identiteet. Avatud vastustest suurem osa pidasid mulgi kultuuri ja kohaliku kultuuri üheks ja samaks asjaks, vastaja Mulgi vallast: *Mulgi kultuuri, mustreid, laule ja lugusid kasutatakse, tähistatakse Mulgi tähtpäevi*. Sarnaseid vastuseid, kus väidetakse, et mulgi kultuuri peetakse kohalikuks identiteediks tuli Mulgi vallast veel. Mõnevõrra keerulisem on üheselt mõista kohaliku identiteedi olemust Viljandi valla elanikel ja seda õigustatult- pool kõnealusest vallast ei paikne ajaloolisel Mulgimaal, Viljandi vallast vastaja: *Viljandi vallas on see ka väga keeruline, sest osa sellest on Mulgimaa, osa mitte. Igal paikkonnal on oma identiteet ja kultuuripoliitikat ei saa nii mastaapselt sel moel juhtida, et iga paikkonna eripära säiliks*. Mulgi vallast avaldati arvamust, et kohaliku identiteedi küsimuses peaks Karksi-Nuia looma uue muuseumi, mis kohalikku identiteeti hoiaks, peeti oluliseks ka väikestele külamuuseumidele vahendite leidmist: *Karksi-Nuia on vaja muuseumi kohaliku ainelise ja vaimse kultuuripärandi kogumiseks, säilitamiseks ja propageerimiseks. Ka väikesed külamuuseumid vajavad tasustamist*. Leidus veel vastuseid Viljandi vallast, et omavalitsus toetab mulgi kultuuri: *Ja, kuna asume ajaloolisel Mulgi*

maal, siis pöörab ka vald sellele tähelepanu ja toetata Mulgi kultuuri sündmusi. Viljandi vallast tuli arvamus, et kohaliku identiteedi üle ollakse uhked aga huviringide rahastuse suhtes ei jää vastaja rahule: Vastaksin nii ja naa, kui üldjuhul ollakse uhked oma rahvatantsurühmade, suuremat kaja saavate ürituste üle (kus saab kõnet pidada), siis rahastuse osas jääb vajaka. Kui need samad esindajad vajavad lisatoetusi, siis leitakse vabandus, et miks raha pole. Tõrva vallast vastaja leiab, et nende omavalitsuses ei ole kohalikku identiteeti: Ei kanta oma identiteeti välja, ei olda huvitatud oma rõiva kandmisest, keele kasutamisest, omakultuuri õppest, seda kõike on väga vähesel määral. Samuti leitakse, et Tõrva vallas jäävad tegevused kohaliku identiteedi propageerimised liiga valla keskuse keskseks: Kõik jääb liiga keskuse keskseks. Tõrva vallas toetatakse seltse, mille kaudu kohalikku identiteeti edasi kantakse: Erinevad võimalused on olemas: toetatakse ka MTÜ-sid kui ka seltse. Tuuakse välja ka Mulgi Kultuuri Instituudi ja Mulgimaa Arenduskoja roll kohaliku identiteedi propageerimisel: Mulgi kultuur on prioriteet. Vallad ühiselt on moodustanud MTÜ Mulgi kultuuri Instituudi, lisaks toetatakse kodanikeühendusi. Omavalitsuste, mtü-de ja ettevõtjate poolt ühiselt moodustatud Mulgimaa Arenduskoda tunnustab identiteedi kandjaid- MULGI MÄRK. Vallavanemad on pildis mulgi kuubedega.

Üldiselt tõlgendasid vastajad kohaliku kultuuri kui mulgi kultuuri ja omavalitsuste kultuuripoliitikat peeti kohalikku identiteeti soosivaks. Mulgi vallast tulid vastused, et kohalik omavalitsus hoiab kohalikku identiteeti ja kultuuri. Arvamuste kaudu tehti ka ettepanek, et Karksi-Nuia tuleks luua muuseum, mis kohalikku identiteeti säilitada aitaks. Tõrva vallas olid mõningased etteheited- avaldati arvamust, et omavalitsus ei ole huvitatud kohalikust identiteedist, väideti, et seda propageeritakse vähe ja tegevused on liiga Tõrva linna kesksed. Viljandi vallas on teatud määral kohaliku identiteedi mõtestamisega keeruline. Vastajad viitasid, et kohaliku identiteedi tõlgendamisega on raskusi, kuna pool vallast ei asu Mulgimaal. Seetõttu on ka Viljandi vallal raske võtta ühtse kohaliku identiteedi propageerimise suund. Töötades Mulgimaal tõdeb magistrirühma autor, et tegelikult ei ole võimalik ühtset identiteeti luua isegi väiksemal piirkonnal. Iga küla/talu on isemoodi identiteediga. Siinkohal tulekski pigem vaadelda kas ja kui palju toetavad Mulgimaa omavalitsused kultuuriruumi identiteeti, milles nad paiknevad. Avaldati arvamust, et Viljandi vald on üldiselt uhke oma identiteedi üle kuid teisest poolest ei rahasta omavalitsus isetegevuslasi, kes

kohalikku identiteeti edasi kannavad, piisavalt.

Küsimustiku viimane küsimus palus vastajal hinnata kui oluline on mulgi kultuur vastajate arvates Mulgimaa omavalitsustes. Vastustest joonistus välja, et kõige olulisem on vastajate arvates mulgi keel ja kultuur Mulgi vallas- 23 vastajat avaldas arvamust, et mulgi keel ja kultuur on kas väga oluline või oluline Mulgi vallas. Tõrva vallale peeti oluliseks või väga oluliseks mulgi keelt ja kultuuri 17. inimese poolt. 9 inimest leidsid, et mulgi keel ja kultuur on Viljandi vallas oluline või väga oluline. Kõige rohkem ei osanud arvamust avaldada inimesed Viljandi valla kohta. Mõnevõrra on seletatav antud küsimuse tulemused sellega, et vastajatest suurem osa oli Mulgi vallast ja Viljandi valla kohta puudus neil täpsem info.

5.8. Järeldused ja ettepanekud

Omavalitsuste kultuuripoliitika seab paika kultuurivaldkonna eesmärgid vallas. Kultuur on oluline elukeskkonna kvaliteedi näitaja. Mitmekesine kultuurielu omavalitsuses mõjutab heaolutunnet ja motiveerib piirkonda külastama, seal elama ja sinna kolima. Teoreetilise materjali, strateegiadokumentide ja küsimustiku põhjal võib Mulgimaa kultuurivaldkonna kohta teha järgmised järeldused ja ettepanekud.

Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduses on konkreetselt kirjas omavalitsustele seatud korraldus, mille alusel on kohustus korraldada valla omandis olevate allasutuste, sealhulgas rahvamajade ülalpidamist. Kirjeldatud korraldust on kajastatud käesoleva töö alapeatükis 2.2. Reguleerimine seab omavalitsustele suhteliselt konkreetsed juhised, mis tagavad infrastruktuuri

korrashoiu. Lugesdes omavalitsuste arengukavasid, kaardistades valdade olukorda ja analüüsid küsimustiku vastuseid võib tuua infrastruktuuri kohta järelduse, et eelpool mainitud korraldus on piisavalt selgesõnaline ja üheselt mõistetav ning tagab kultuuriasutuste korrashoiu. Kõikides omavalitsustes peetakse infrastruktuuri seisukorda heaks. Küll võib siinkohal siiski välja tuua mõningased ettepanekud, mis analüüsi kaudu välja tulid. Raamatukogudel on kohati ruumipuudus. Fondide paigutamine võtab ruumi. Siinkohal ei tohiks ruumiprobleemi lahendada kindlasti teavikute vähendamise, mahakandmise kaudu, kuna selline teguviis muudab raamatukogude kvaliteeti oluliselt halvemaks. Maaraamatukogude funktsioon on ajas nihkunud lihtsalt teavikute laenutuspunktist ühendavaks, multifunktsionaalseks keskuseks kogukonnas. Parandades raamatukogude ruumipuuduse probleem investeringute kaudu, (investeringud ruumide korrashoide ning suuremate pindade näol) muutuvad raamatukogud atraktiivsemaks ja tõuseb elukeskkonna kvaliteet. Viljandi vallas on osad hooned läinud omavalitsuse omandist erakätesse käesoleva uurimistöo küsimustiku vastustest selgus, et Viljandi vallast küsimustikule vastanute hulgas leidis arvamusi, et antud otsus ei ole hoone heakorrale hästi mõjunud. Hoone ülalpidamine on omavalitsusele suur kuluartikkel. Kui omandist loobumine on läbi mõeldud ja piirkonnas on kogukonnale pakkuda kultuuritarbimise alternatiiv, on hoone loovutamine autori mõistes õigustatud. Siinkohal tuleb rõhutada, et omavalitsus peaks vastutama selle eest, et piirkonna kultuuritarbimise võimalused hoone loovutamise tõttu ei vähene ja elukeskkonna kvaliteet selle all ei kannata. Abja Kultuurimaja on Mulgi valla suuruselt teine kultuuriastus. Mahukas hoone avati 1958. aastal. Uhkete sammastega hoone on tänases päevas tõesti autori hinnangul amortiseerunud ja vajab põhjalikku remonti. Hoone korda tegemine tagaks paremad töötingimused kolmele Mulgi valla allasutusele, kuna majas tegutseb lisaks kultuurimajale veel Abja Muusikakool ja Abja Raamatukogu.

Rahaküsimused on omavalitsuse kõige suurem väljakutse. Hästi tasakaalustatud eelarve, mis on kooskõlas strateegiadokumentidega, aitab vallal kõige efektiivsemalt seatud eesmärged saavutada. Küsimustikust tuli kõige teravamalt välja, et olenemata omavalitsusest, ei olda kultuurivaldkonna rahastuspõhimõtetega rahul. Siinkohal tuleks meelde tuletada, et omavalitsustel on limiteeritud hulk vahendeid, mis tuleb jaotada kõikide eluvaldkondade vahel. Riigi poolt toetatakse ainult teatud, riiklikult ette antud eesmärged, nagu alapeatükis 4.4. ka jutu oli. Omavalitsuste mahukaimad

valdkonnad eelarves on haridus ja sotsiaal. Hariduse- ja sotsiaalvaldkonna kohta on riiklikul tasandil sätestatud omad reeglid, millest vallad peavad kinni pidama. Kultuuris on „mängumaad“ tunduvalt rohkem, kuna omavalitsusele on suhteliselt napid juhised ette antud mille eest kultuurivaldkonnas peab vastutama. Teisisõnu kultuuri valdkonna arvelt annab mõnevõrra teistesse valdkondadesse vahendeid juurde kasvatada. Näiteks võib tuua siinkohal Tõrva valla eelarvestrateegia, mille kohaselt on kultuuri proportsionaalselt paigutatud mõnevõrra tagasihoidlikumad vahendid, kui teised Mulgimaa omavalitsused. Sellevõrra paistab Tõrva vald silma ehitusse ja arendusse investeerimise poolest. Mulgi vallal olid samad näitajad jällegi kõige madalamad ja kultuuri osa sellevõrra kõrgem Mulgimaal. Autor leiab, et elukeskkonda infrastruktuuri parendamise näol on väga vajalik. Tõrva linna ehitustegevus on silma paistnud üle Mulgimaa. Paraku on seetõttu soiku jäänud kultuuritegevus. Vallal on küll mitmed mainesündmused, mis piirkonda kenasti reklaamivad, kuid murettekitav on sealkõrval rahvakultuuri olukord. Nagu alapeatükist 1.4. võib lugeda, on Tõrva vallas suhteliselt vähe harrastuskollektiive ning ühtegi harrastuskollektiivijuhti ei ole tööle võetud töölepinu alusel. Õnneks on Tõrva vallal väga hästi välja töötatud strategiadokument, mis edaspidiseks annab hea perspektiivi, kuhu poole suunduma hakata, et olukord paraneks. Uuringu vastustest tuli välja arvamus, et kultuuritöötajate palgad võiksid avaliku sektori kultuuritöötaja palga tasemele ulatuda. Magistritöö autor ühtib palgataseme tõstmise mõttega. Omavalitsuste kultuuritöötajate palk on nii madal, et ei motiveeri andekaid, pädevaid noori maapiirkonda, kultuurivaldkonda tööle tulema. Tõrva ja Mulgi vallal oli strategiadokumentides sees eesmärgina kultuuritöötajate palga tõstmine. Olukorda ei suuda siiski lahendada omavalitsused ilma riigi toeta. Vabariigi toetusmeetmete hulgas peaks olema ka kultuuritöötajate toetusmeede, et aidata omavalitsustel palgafondi tõsta. Igas omavalitsuses on isemoodi reeglid, kuidas allasutuste eelarved koostatakse. Uurimuse küsimustikust koorus välja probleem, et allasutustel pole piisavalt vahendeid, et korraldada kvaliteetseid sündmusi ja investeerida infrastruktuuri arendamisse. Siinkohal tuleks vaadata taaskord strategiadokumentidesse. Kõigil Mulgimaa omavalitsustel on eesmärgiks hoida rahvakultuuri ja peetakse oluliseks maineüritusi, mis omavalitsust väljaspoole reklaamiks. Antud sündmusi ei saa korraldada kasina eelarvega. Omavalitsustel tasuks sellisel juhul üle vaadata kultuuriasutuste eelarved ja vajadusel eelarves vahendeid tõsta.

Kolmas sektor on suurepärase viis rikastada kohalikku kultuurimaastikku. Külaseltside kooskäimised, käsitöökojad, kogukonna sündmuse korraldajad on mõnes mõttes nagu huvitegevus, mis liidab kogukondi ja ärgitab küla/kogukonna elu. Mulgi vallas on pea igas piirkonnas mitu ärksat kodanikuliikumist, mis toimetab koostöös ettevõtjate ja kultuuriasutustega. Koostegemistest on sündinud mitmeid toredaid ettevõtmisi, mis on muutunud traditsiooniks. Ehedam näide on siinkohal ilmselt Karksi Meefestival, mis sai alguse MTÜ liikumisest ja on tänasel päeval paisunud Urissaare Kantri kõrval suurimaks maineürituseks Mulgi vallas. Tõrva vallas on palju külaliikumisi ja MTÜ-d korraldavad palju kogukonnasündmusi. Ehedaks näideteks on MTÜ Ritsu külaselts ja Taagepera käsitöökoda. Murettekitav on kultuuriasutuste poolt pakutavaid teenuseid on võrreldes teiste Mulgimaa omavalitsustega tunduvalt vähem. Kultuuriasutustes toimetab üsna väiksel hulgal ringe ning rahvakultuuri sündmusi on võrreldes massikultuuri sündmustega, proportsionaalselt vähe. Antud olukord võib kaotada vallast traditsioonid, mida taastada on äärmiselt keerukas. Siinkohal tekivad käärid ka Tõrva valla arengukava ja tegeliku olukorra vahel. Tõrva valla arengukava toob välja, et olulised on traditsioonid ja mulgi kultuur. Tähtsaks peetakse huvitegevust. Tegelikus on uurimuse kohaselt aga teine. Viljandi vallas kodanikuühendused sellisel määral ei toimetata, kui teistel Mulgimaa omavalitsustel. Kolmanda sektori tegevusi küll omavalitsuse kaudu toetatakse aga siinkohal ilmselt mängib rolli kommunikatsiooni probleem ja info puudus. Antud probleemi märgiti küsimustiku vastustes mitme alateema all. Seetõttu tuleks Viljandi vallal vaadata üle kas ning kuidas allasutused ja elanikud informatsiooni saavad ning kas omavalitsuse kommunikatsioonisüsteemis annaks teha täiendusi. Kolmanda sektori kaasamine kultuurivaldkonna tegemistesse võtab aega ja vajalik on kohalikud eestvedajad, kes oleks motiveeritud ja suudaks kaasata kogukonda ettevõtmistesse. Viljandi valla strateegiadokumendid on ühe eesmärgina välja toonud kolmanda sektori kaasamise omavalitsuse tegevuse toetamine.

Mulgi ja Viljandi vallas tundub küsimustiku põhjal omavalitsustes piisavalt palgal olevat. Läbi mitme küsimuse ja Tõrva valla kaardistusest, alapeatükk 1.4., tuli välja asjaolu, et Tõrva vallas töötab rahvamajades kokku kaks kultuuritöötajat. Seetõttu on mõistetav ka asjaolu miks kõnealusel vallal oluliselt vähem huviringe ja rahvakultuuri sündmusi on. Käesoleva magistritöö autor leiab,

et kui Tõrva vallale on rahvakultuur ja kohalik identiteet oluline, on mõistlik luua valda pädev rahvamajade töötajate võrgustik, mis kohalikes kogukondade hoiaks rahvakultuuri, kohalikku identiteeti ja mulgi kultuuri ning looks maineüritusi, mis elukeskkonna kvaliteeti tunduvalt parandaks.

Strateegiadokumentide koostamisel ja valdkonnaspetsiifiliste otsuste langetamisel tasub omavalitsustel kuulata eksperdi arvamust. Mulgimaa omavalitsustes toimivad vallavolikogude juures kultuurikomisjonid. Murettekitav on siiski mitmes vastuses kõlama jäänud kommentaar, et komisjonides otsustatud seisukoht ei oma omavalitsuste juhtkonna seas erilist rolli. Komisjonides käivad koos oma ala asjatundjad seetõttu tuleks omavalitsustel hinnata ja arvestada oma vallas tegutsevate ekspertide arvamust.

Mulgimaa omavalitsused on mulgi kultuuri hoidva ja arendava hoiakuga. Lugesdes strateegiadokumente võib üldistada, et kõik omavalitsused peavad oluliseks kohalikku identiteeti ja mulgi kultuuri. Mulgi kultuuris nähakse võimalust oma valda reklaamida ja tuua piirkonnale isikupära. Tõrva vallal on üks linn ja seetõttu tundub maapiirkonnas elavatele kogukondadele, et Tõrva linn suunab kogu identiteedi ja mulgi kultuuri propageerimise keskusesse, jättes maapiirkonnad tegevusest ja identiteedist ilma. Tuletades meelde, et Tõrva vallal napib kultuuritöötajaid, kes kohaliku identiteedi ja mulgi kultuuri propageerimisega tegeleks, on antud tulem ootuspärane ja võimalik lahendada ainult uute kultuuritöötajate tööle värbamise teel. Mulgi vallas on kolm linna. Sarnaselt Tõrva vallale avaldasid ka Mulgi valla kultuurivaldkonna inimesed arvamust, et kultuuritegevused on koondunud liiga keskuste ümber. Siinkohal tuleks vaadata ilmselt üle koostööpunktid suurte keskuste ja külamajade ning kolmanda sektori vahel. Viljandi vallas on raske leida ühtset, läbivat identiteeti ja selle tekitamine on rõngasvallale kindlasti väga suur väljakutse. Paikkonniti siiski kogukondades kohalik identiteet ja traditsioonid on püsinud. Tegelikult ei ole võimalik ühtset identiteeti luua isegi väiksemal piirkonnal. Iga küla/talu on isemoodi identiteediga. Siinkohal tulekski pigem vaadelda kas ja kui palju toetavad Mulgimaa omavalitsused mulgi kultuuriruumi ja kohalike identiteete, milles nad paiknevad.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida Mulgimaa kultuurivaldkonna olukorda ja selgitada välja valdkonna edusammud ning kitsaskohad. Uurimisprobleemiks püüti mõista, kuidas on lahendanud Mulgimaa omavalitsused kultuuripoliitilised küsimused oma haldusalas. Peale haldusreformi moodustus Mulgimaale kolm omavalitsust, kes kujundasid omavalitsustes uue poliitika. Muuhulgas kujundati uus kultuuripoliitika. Välja töötati uued strateegiadokumendid ja lepiti kokku eesmärgid, mille suunas liikuda. Igal omavalitsusel on oma eripära. Viljandi vald on rõngasvald ümber Viljandi linna, millel on omad eelised. Näiteks suurem elanikkond, kui teistel Mulgimaa valdadel, Viljandis tööel käiv elanikkond toob raha maksudena Viljandi valda. Viljandi linn pakub mitmekesiseid tegevusi spordi, kultuuri ja muu huvitegevuse näol, mis annab Viljandi valla elanikele lähedal asuva alternatiivi kultuuritarbimise võimaluse näol ja tõstab elukeskkonnaga rahulolu. Mulgi vallas on territooriumilt kõige suurem vald Mulgimaal. Samuti kuulub haldusalasse kolm linna. Linnadesse koondub suuremal hulgal kultuurivaldkonna ja teiste tegevusvaldkondade teenuseid, kui maapiirkonda. Kolme linna ja suure pindalaga omavalitsuse jaoks on ressursi jaotamine arvatavasti suur väljakutse. Tõrva vallas asub üks linn ja enamuse ressursi koondub valla keskuse arendamisele. Eesmärkide saavutamine tõstavad omavalitsuste elukeskkonna kvaliteeti ja tagavad kohaliku elanikkonna rahulolu. Hea elukeskkond toob uusi inimesi omavalitsusse elama. Teisisõnu öeldes on omavalitsustel võimalus kujundada oma kultuuripoliitikat nii, et ressursse maksimaalselt ära kasutades saab luua atraktiivsema elukeskkonna. Kohalike omavalitsuste kultuuripoliitika peaks toetuma riiklikule kultuuripoliitikale.

Esimese uurimisküsimusena uuriti millised on omavalitsuste kultuurivaldkonna eesmärgid strateegiadokumentides? Uurimisküsimusele vastuse leidmiseks analüüsiti läbi omavalitsuste arengukavad ja muud strateegilised dokumendid. Toetudes strateegiadokumentide on võimalik tuua välja omavalitsuse kultuuripoliitilised suunad. Oskuslikult kokku pandud strateegiadokument on suur väärtus omavalitsuse suhtlemisel allasutuste, kolmanda sektori ja tavakodanikega. Kõigil osapooltel on sellisel juhul selge ülevaade milline on omavalitsuse hetke seis, millised on tuleviku eesmärgid ja kuidas plaanitakse nendeni jõuda. Eelarve koostamisel on oluline jälgida strateegiadokumentides paika pandud eesmärke. Sellisel viisil on rahastuspõhimõtted kõigile läbipaistvamad. Oluline on strateegiadokumentide koostamisel luua kaasaráhkimise võimalusi valdkonnas pädevatele inimestele, kolmandale sektorile, vallas tegutsevatele ettevõtetele ja üksikisikutele. Sellisel juhul teenib poliitika vallas kõikide elanike huve. Mulgimaa omavalitsuste strateegiadokumendid oli kultuurivaldkond kajastatud. Põhiline eesmärk on kõigil kõnealustel omavalitsustel hoida ja arendada kohalikku identiteeti ja mulgi kultuuri. Mulgi kultuuris nähakse võimalust omavalitsuse elukeskkonna atraktiivsemaks muutmisel. Tõrva vallal on koostatud hästi läbimõeldud arengukava, mis kaardistab ära hetkeolukorra ja toob välja viis edutegurit, mille eesmärk on püüelda visiooni poole. Valdkonniti on välja toodud detailsed eesmärgid, mis aitavad luua tasakaalustatud eelarve ja annavad lugejale ülevaate millised on Tõrva valla arengusuunad. Mulgi vallal on samuti lahti seletatud arengukavas eesmärgid, mis annavad ülevaate valdkondlikest suundadest. Viljandi vallal on arengukavas ära toodud üldsõnaliselt mille poole valla eesmärgid püüdleval. Paraku jääval tegevuste all lahtiseletused kohati liiga üldsõnaliseks, mis ei anna tegelikult ülevaadet kuidas konkreetne eesmärk saavutada plaanitakse.

Teiseks uurimisküsimuseks oli millised on kultuurivaldkonnas tegutsevate inimeste hoiakud omavalitsuse kultuuripoliitika suhtes? Uurimisküsimusele vastamiseks viidi Mulgimaal selle aasta alguses läbi Mulgimaa kultuurivaldkonnas tegutsevate inimeste hulgas läbi küsitlus, milles uuriti nende hoiakuid erinevate kultuurivaldkonna aspektide osas. Kultuurivaldkonnas tegutseval inimesed on üldjoontes rahul omavalitsuste kultuuriasutuste infrastruktuuri olukorraga. Igas vallas on mõned hooned, mis vajaks lisainvesteeringuid, kuid üldjoontes on inimesed kultuuriasutuste seisukorraga rahul. Kultuurivaldkonnas tegutseval inimesed ei ole rahul omavalitsuste kultuurirahastuspõhimõtetega. Neile tundub, et rahastus pole piisav ja kultuuritöötajatel on liiga

väikesed palgad. Uurimise küsimustiku vastustest jäi kõlama arvamus, et hoolimata volikogu kultuurikomisjonide kooskäimisest ei arvestata komisjonis tehtud järelduste ja ettepanekutega niipalju, kui vastajad oleks lootnud. Mulgi ja Viljandi vallas peetakse kultuuritöötajate arvu optimaalseks. Tõrva vallas on vastajate meelest rahvamajades tööl liiga vähe personali. Vastajate meelest panustab Tõrva vald liialt kultuuri korraldamisel kolmandale sektorile, Mulgi vallas on kolmanda sektori ja kultuuriasutuste vaheline koostöö tasakaalus. Rohkem võiks vastuste põhjal suunata kultuuritegevusi siiski maapiirkondadesse. Viljandi vallas on vastajate meelest kolmas sektor kasutamata potentsiaal. Mulgi vallas on vastajate meelest tugev kohalik identiteet ja mulgi kultuuri propageeritakse. Viljandi vallas on probleemiks, et ainult pool vallast on Mulgimaal, mis ei lase tekkida ühtsel ülevallalisel identiteedil. Tõrva vallas koondub kohaliku identiteedi ja mulgi kultuuri kujundamine vastajate meelest Tõrva linna keskseks.

Kolmas uurimisküsimus uuris millised on Mulgimaa valdade kultuurivaldkonna kitsaskohad ja millised on head praktikad? Strateegiadokumentide ja kultuurivaldkonna küsimustiku vastuste analüüside põhjal võib teha järeldusi ja ettepanekuid millised on Mulgimaa kultuurivaldkonna kitsaskohad ja head praktikad. Kokkuvõtlikult on valdade kultuuriasutused heas seisukorras. Uuringu tulemustele tuginedes võib teha järelduse, et iga Mulgimaa omavalitsus on kohaliku identiteedi küsimustega tegelemisel lähenenud teemaga tegelemisel isemoodi strateegiaga. Tõrva vald panustab kohalikul tasandil kogukonnas identiteedi hoidmisel kolmandale sektorile. Siinkohal on mitmeid argumente, miks ainult kodanikuühendused ei saa olla kogukonnas ainsad identiteedi hoidjad ja arendajad. Viljandi vallas on kohaliku identiteedi küsimustega tegelemine suunatud pigem omavalitsuste kultuuriasutuste vastutusalaks. Viljandi vallal oleks mõttekas panustada rohkem kodanikuühenduste aktiveerimisele, mis on pragusel ajahetkel kasutamata potentsiaal. Viljandi valla kogukonna identiteedi kasvatamisel mängib rolli ka omavalitsuse geograafiline paiknemine, tegemist on omavalitsusega, millest umbes pool asub ajaloolisel Mulgimaal. Uurimuse küsimustiku vastustest võib välja tuua, et Mulgi vallas on suurem kultuuriline tegevus koondunud kolme omavalitsuses paikneva linna ümber. Magistritöö autori meelest aitab antud probleemistikku lahendada suurte keskuste koostöö väiksemate külamajade ja kolmanda sektoriga. Mulgimaa omavalitsuste vallavolikogude juures tegutsevad kultuurikomisjonid, mille liikmeskond on kokku pandud kultuurivaldkonna asjatundjatest. Omavalitsused peaksid kuulama komisjonide

arutelde põhjal tehtud ettepanekuid. Omavalitsuste rahastuspõhimõtted peavad olema tasakaalus strateegiadokumentide eesmärkidega. Kultuurivaldkonna inimeste meelest pole kultuurivaldkonna rahastus praegusel hetkel piisav. Probleemiks on töötajate väikesed palgad ja kultuuriasutuste ebapiisavad eelarved. Magistritöö autor leiab, et siinkohal aitaks valla poolne eelarvete kooskõlastamine konsulteerides allasutuste juhtidega ja riigipoolne toetusmeede omavalitsustele, mis aitaks tagada kultuuritöötajate palgataseme tõstmist avaliku sektori kultuuritöötajate palgamäärani.

Käesolevas magistritöös kasutatud strateegiadokumentide analüüsist ning läbi viidud kultuurivaldkonna inimeste küsimustiku uurimusest oli võimalik tuua välja Mulgimaa omavalitsuste kultuuripoliitika erinevused ja sarnasused. Uuringus osalejate puhul oli näha paikkondlikult eriarvamusi kohaliku omavalitsuse kultuurivaldkonna korralduse suhtes. Samas leidis teemasid, mille kohta oli hoolimata omavalitsusest sarnased seisukohad. Tegemist oli juhtumiuuringuga, kus keskenduti omavalitsuste kultuuripoliitikale ja selle piirkondlikele erinevustele. Magistritöö autor leiab, et antud meetod oli teema uurimiseks kõige sobilikum. Töö võiks olla abimaterjaliks Mulgimaa omavalitsuste kultuurivaldkonna strateegiadokumentide koostamisel. Ja kultuuripoliitika kujundamisel. Teatud perioodi möödudes oleks asjakohane käsitletud valdkonda uuesti uurida.

KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD

Eesti Statistika kodulehekülg.(2020). Kasutatud 5.06.2021,
https://andmed.stat.ee/et/stat/majandus_majandusuksused_ettevetjad/ER0309

Eesti Vabariigi põhiseadus (15.05.2015). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 08.08.2021,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002>

Kiis, R.(1998). Kohalikud omavalitsused ja kultuur. Tallinn: Ühiselu.

Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus (26.03.2013). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 10.08.2021,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/126032013006>

Kultuuriministeerium.(2021). Kultuuriprogramm 2021-2024. Kasutatud 05.08.2021,
[file:///C:/Users/Kai/Downloads/201001_kultuuriprogramm_2021_2024%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Kai/Downloads/201001_kultuuriprogramm_2021_2024%20(3).pdf)

Laanemäe, A.(2007). Kulturoloogia. Tallinn: AS Kirjastus Ilo ja trükikoda Iloprint.

Maaeluministeerium.(2019). Leader. Kasutatud 16.05.2021, <https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/maategevotlus-ja-maaelu/leader>

MTÜ Mulgi Kultuuri Instituut.(2019). Arengukava aastateks 2019-2022. Kasutatud 17.05.2021,
<https://www.mulgimaa.ee/meist/mulgi-kultuuri-instituut/arengukava/arengukava-aastateks-2019-2022/>

MTÜ Mulgimaa Arenduskoda.(2018). MTÜ Mulgimaa Arenduskoja strateegia 2014-2023.
Kasutatud 18.05.2021, <https://www.mulgimaa.ee/userfiles/strateegia-2014->

[2020/kinnitatud%20dokumendid/muudatus%20esitatud%20juuni2018%20MT%C3%9C%20Mulgimaa%20Arenduskoja%20Strateegia%20%202014_2023.pdf](#)

Mulgimaa Infoportaal.(2017). Ajalugu. Kasutatud 16.05.2021, <https://mulgimaa.ee/mulgi-keel-ja-meel/ajalugu/>

Mulgimaa Infoportaal.(2019). Mulgi märk. Kasutatud 13.08.2021, <https://www.mulgimaa.ee/meist/mak/mulgi-mark/>

Mulgi Vald.(2021d). Kirik ja kogudused. Kasutatud 16.05.2021, <https://mulgivald.ee/kirik-ja-kogudused>

Mulgi Vald.(2021a). Kultuuri- ja külamajad. Kasutatud 16.05.2021, <https://mulgivald.ee/kultuuri-ja-kulamajad>

Mulgi Vald.(2021c). Muuseumid. Kasutatud 16.05.2021, <https://mulgivald.ee/muuseumid>

Mulgi Vald.(2021b). Rahvastik. Kasutatud 16.05.2021, <https://mulgivald.ee/rahvastik>

Mulgi Vallavolikogu.(2019). Mulgi valla arengukava 2019-2025. Kasutatud 16.05.2021, https://www.riigiteataja.ee/aktiisa/4270/9201/9012/MulgiVVK_m104_Lisa1.pdf

Mulgi Vallavolikogu.(2021). Mulgi valla 2021. aasta eelarve. Kasutatud 14. 07. 2021, https://www.riigiteataja.ee/aktiisa/4250/2202/1024/nr_141_Lisa_Mulgi%20valla%202021%20aasta%20eelarve.pdf

Nolan, C. J.(1999). Maailma poliitika leksikon. Tallinn: Olion.

Pajusalu, K., Hennoste, T., Niit, E., Päll, P., Viikberg, J.(2020). Eesti murded ja kohanimed. Tartu: EKSA.

Rahandusministeerium.(2021). Finantseerimine. Kasutatud 18.06.2021, <https://www.rahandusministeerium.ee/et/kov/finantseerimine>

Registrite ja Infosüsteemide Keskus.(2008). EMTAK 2008 selgitavad märkused. Kasutatud 3.08.2021,

https://www.rik.ee/sites/www.rik.ee/files/elfinder/article_files/EMTAK%202008_0.pdf

Siseministeerium.(2021). Kodanikuühiskonna programm 2021-2024. Kasutatud 1.08.2021,

https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/kodanikuühiskond/kodanikuühiskonna_programm_2021-2024.pdf

Tõrva Vald.(2021a). Tõrva valla tutvustus. Kasutatud 14.06.2021, <https://torva.kovtp.ee/torva-valla-tutvustus>

Tõrva Vald.(2021c). Tõrva Veemonula. Kasutatud 14.06.2021, <https://torva.kovtp.ee/torva-veemonula>

Tõrva Vald. (2021b). Üldkontakt- kultuurimajad. Kasutatud 14.06.2021, <https://torva.kovtp.ee/uldkontakt-kultuurimajad>

Tõrva Vallavolikogu.(2020). Tõrva valla arengukava 2020-2025. Kasutatud 07.07.2021, <https://www.riigiteataja.ee/aktiis/4241/1202/0010/Lisa%201%20Torva%20valla%20arengukava%202020-2025.pdf>

Tõrva Vallavolikogu.(2021). Tõrva Vald 2021.a. eelarve. Kasutatud 17.07.2021, <https://torva.kovtp.ee/documents/179495/30326587/Lisa+1+Vastuv%CC%83etud+eelarve.pdf/f0e7e26-36a3-4d7c-9d51-8c9d537ef8b1?version=1.0>

Valk, E. (2018). *Muutused kultuurikorralduses haldusreformi kontekstis Jõgeva valla näitel*, Magistritöö. Tartu Ülikool, kultuuriteaduse instituut. Kasutatud 07.07.2021, https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/60839/Valk_Ehtel.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Viljandi vald. (2021a). Rahva- ja külamajad. Kasutatud 03.08.2021, <https://www.viljandivald.ee/rahva-ja-kulamajad>

Viljandi vald. (2021b). Vallavolikogu komisjonid. Kasutatud 03.08.2021, <https://www.viljandivald.ee/komisjonid>

Viljandi Vallavolikogu. (2019). Viljandi valla arengukava aastateks 2019-2025. Kasutatud 03.08.2021, https://www.riigiteataja.ee/aktiis/4041/0201/9035/ViljandiVVK_m41_lisa.pdf

Viljandi Vallavolikogu. (2019). Viljandi valla arengukava tegevuskava aastateks 2020-2024. Kasutatud 03.08.2021, <https://www.viljandivald.ee/documents/11546/28134507/Lisa+2+-+Viljandi+valla+arengukava+aastateks+2020-2024+tegevuskava+%2828.10.2020%29.pdf/41347c72-4e7b-4aa7-914c-77d61cf95984>

Viljandi Vallavolikogu. (2021). Viljandi valla 2021. a. eelarve. Kasutatud 17.07.2021, https://www.riigiteataja.ee/aktiis/4300/1202/1010/Lisa_Viljandi%20valla_2021_aasta_eelarve.pdf

Õunapuu, L.(2014). Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Juhendmaterjal. Tartu: Tartu Ülikool.

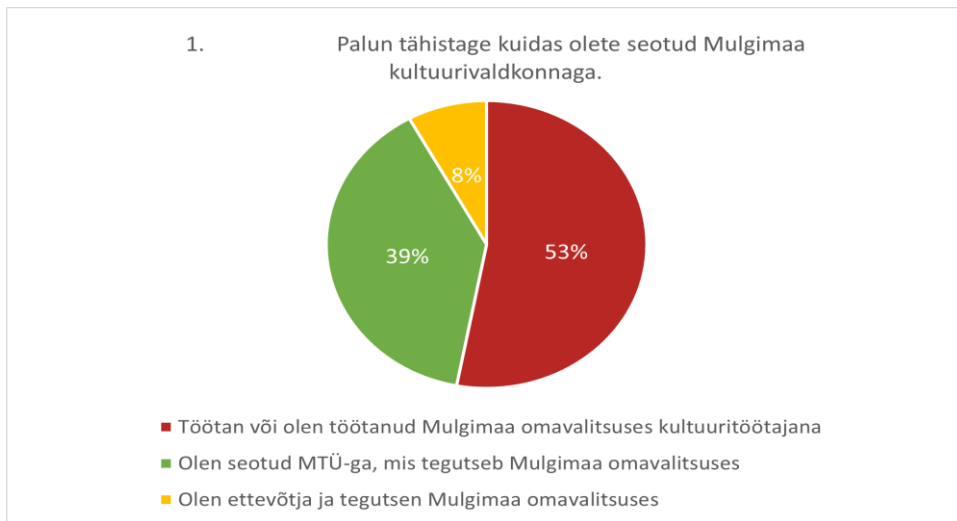
LISA

Lisa 1. Küsimustiku küsimused Mulgimaal kultuurivaldkonnas tegutsevatele inimestele.

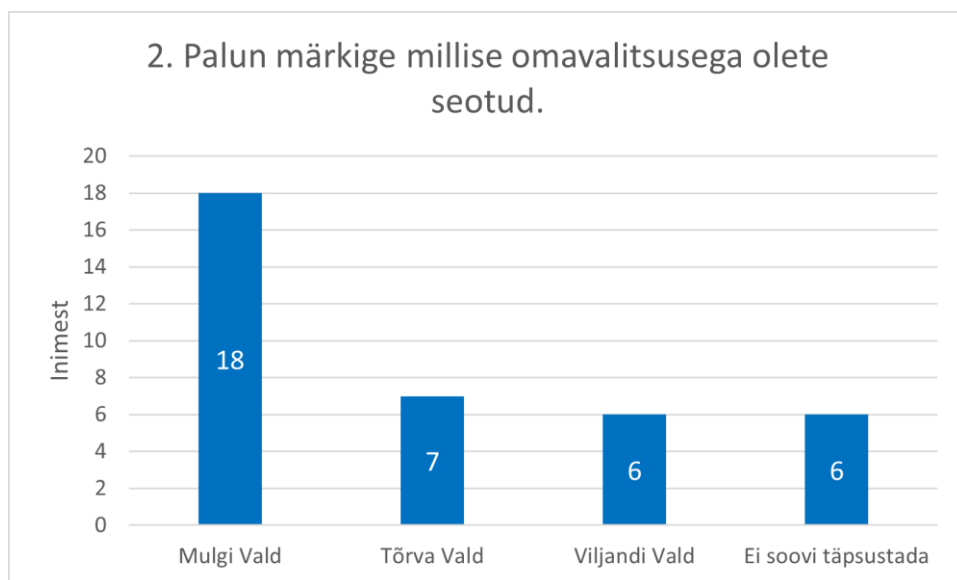
1. Palun tähistage kuidas olete seotud Mulgimaa kultuurivaldkonnaga.
2. Palun märkige millise omavalitsusega olete seotud.
3. Palun hinnake kultuuriasutuste infrastruktuuri olukorda Mulgimaa omavalitsuses, milles te tegutsete.
4. Palun hinnake kultuuriteenuse kättesaadavust ja mitmekesisust Mulgimaa omavalitsuses, milles te tegutsete.
5. Palun hinnake rahastuspoliitikat Mulgimaa omavalitsuses, milles te tegutsete.
6. Kas teie arvates on Mulgimaa omavalitsuses, milles te tegutsete tööl piisaval hulgal kultuuritöötajaid?
7. Palun hinnake millisel määral on Mulgimaa omavalitsuses, milles te tegutsete kaasatud kultuuritöötajad kultuuripoliitika kujundamise protsessi?
8. Palun hinnake kui suurt rolli mängib kolmanda sektori tegevus Mulgimaa omavalitsuses, milles te tegutsete.
9. Kas teie arvates valla kultuuripoliitika aitab kaasa kohaliku identiteedi säilitamisele ja propageerimisele, Mulgimaa omavalitsuses, milles te tegutsete?
10. Palun hinnake millisel määral on kultuur oluline kolmes Mulgimaa omavalitsuses.

Lisa 2. Küsimustiku vastused graafiliselt.

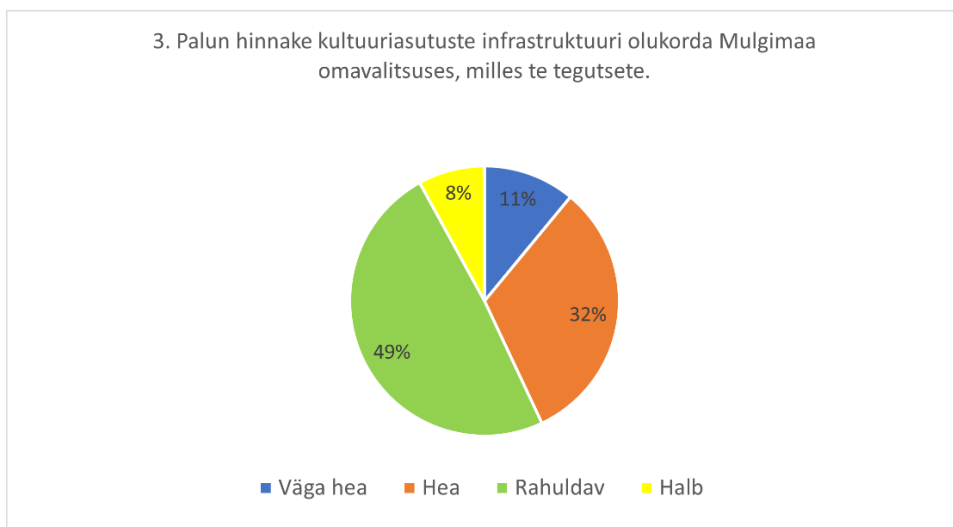
1. Palun tähistage kuidas olete seotud Mulgimaa kultuurivaldkonnaga.

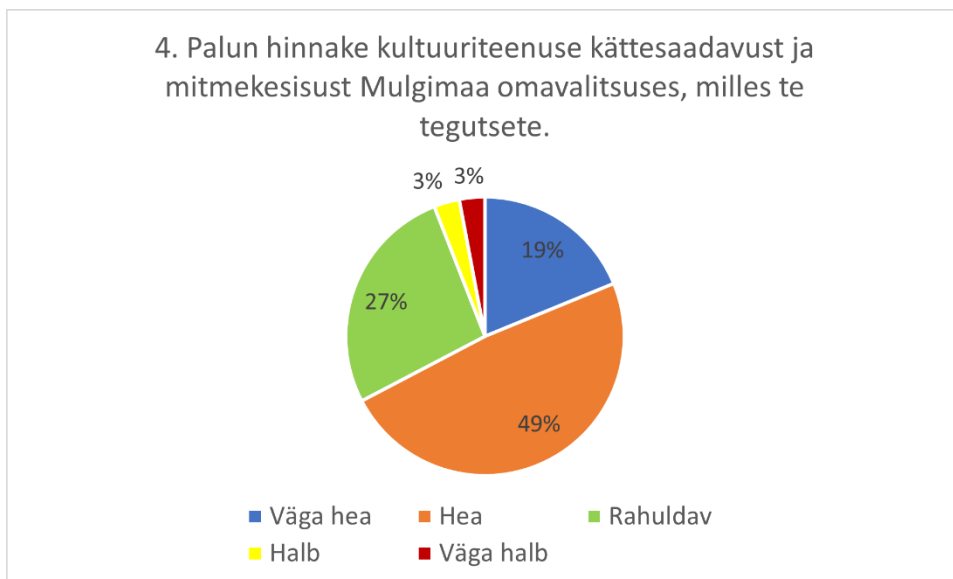
2. Palun märkige millise omavalitsusega olete seotud.

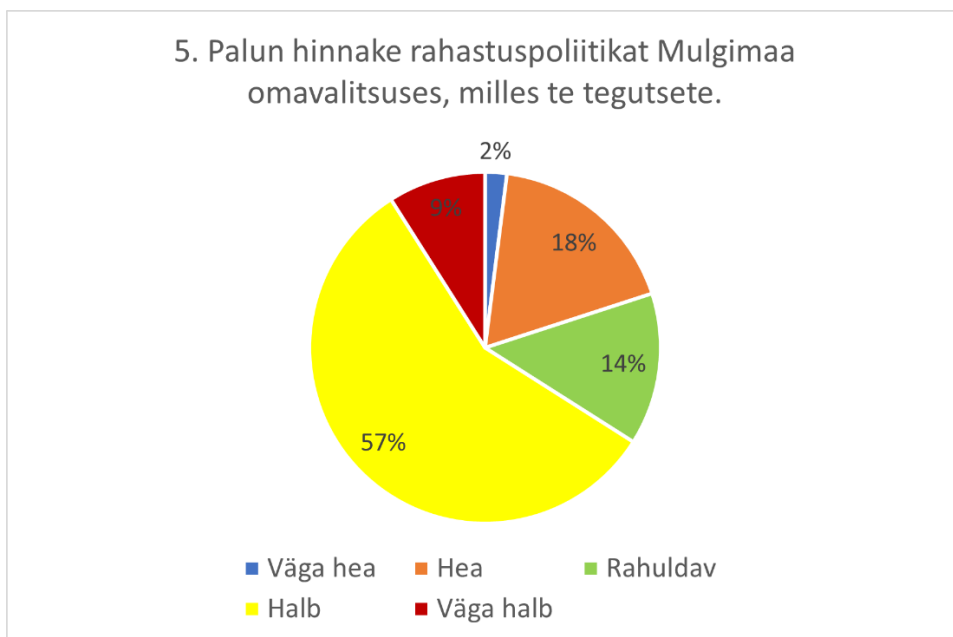
3. Palun hinnake kultuuriasutuste infrastruktuuri olukorda Mulgimaa omavalitsuses, milles te tegutsete.

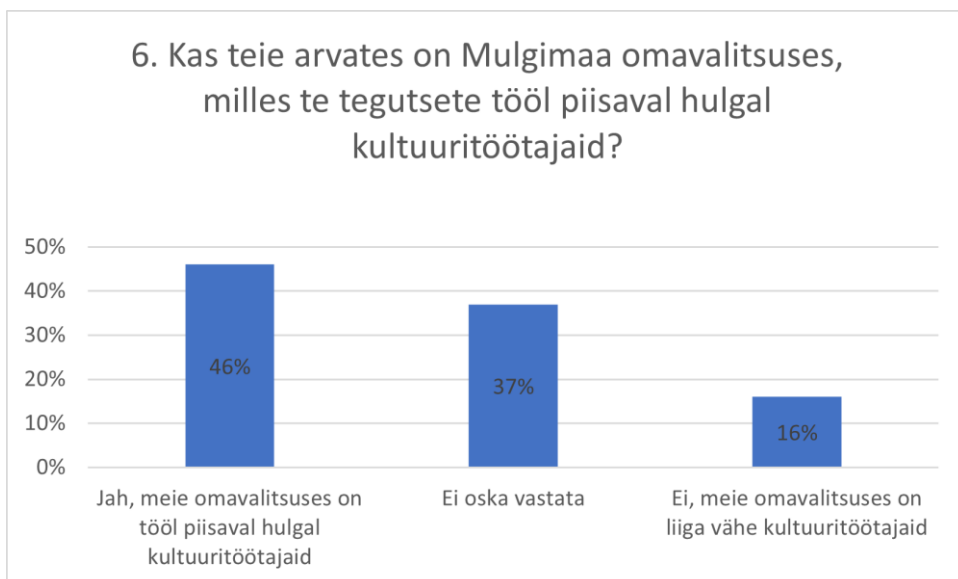
4. Palun hinnake kultuuriteenuse kättesaadavust ja mitmekesisust Mulgimaa omavalitsuses, milles te tegutsete.

5. Palun hinnake rahastuspoliitikat Mulgimaa omavalitsuses, milles te tegutsete.

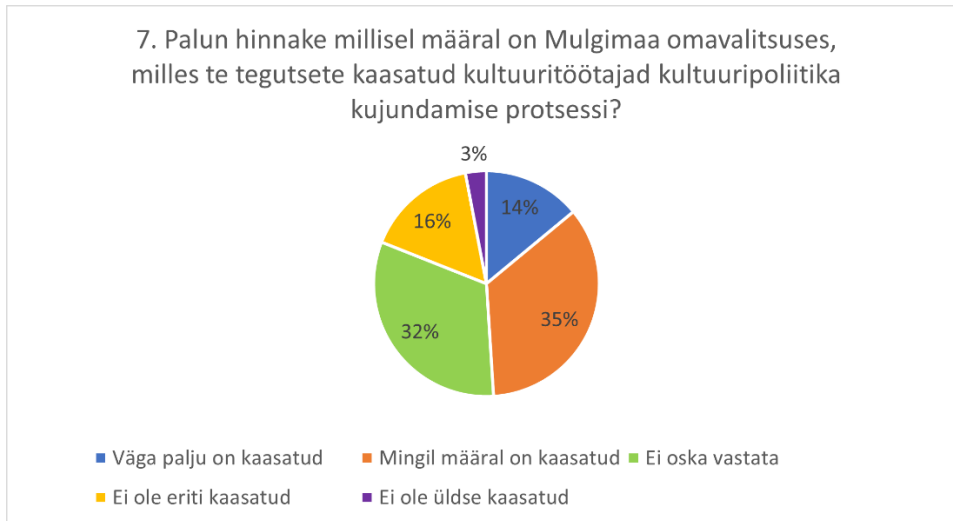

6. Kas teie arvates on Mulgimaa omavalitsuses, milles te tegutsete tööl piisaval hulgal kultuuritöötajaid?

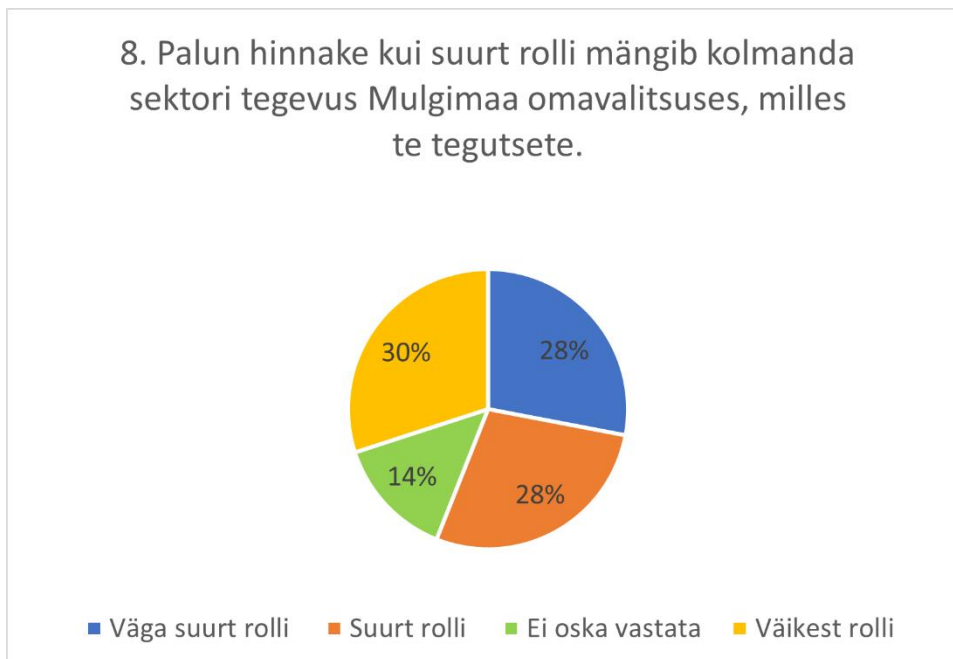

7. Palun hinnake millisel määral on Mulgimaa omavalitsuses, milles te tegutsete kaasatud kultuuritöötajad kultuuripoliitika kujundamise protsessi?

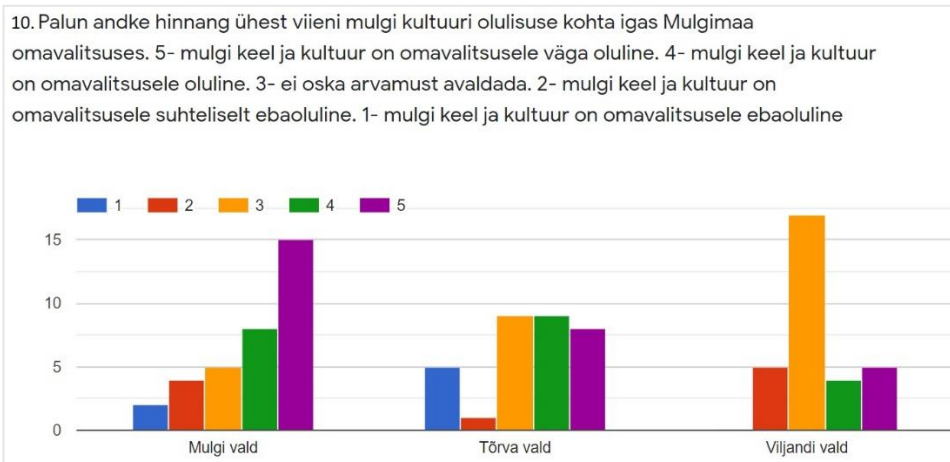
8. Palun hinnake kui suurt rolli mängib kolmanda sektori tegevus Mulgimaa omavalitsuses, milles te tegutsete.

9. Kas teie arvates valla kultuuripoliitika aitab kaasa kohaliku identiteedi säilitamisele ja propageerimisele, Mulgimaa omavalitsuses, milles te tegutsete?

10. Palun hinnake millisel määral on kultuur oluline kolmes Mulgimaa omavalitsuses.

SUMMARY

Cultural policy in local governments in Mulgimaa.

Mulgimaa is situated in Viljandi and Valga counties, covering an area of three local municipalities: Mulgi, Tõrva and Viljandi parish. All of them have a mutual responsibility to promote and evolve Mulgi culture. This Masters' thesis analyses the strategies these municipalities use to manage local culture, and gives parishes in Mulgimaa an opportunity to improve their culture development plans, culture financing principles and to enhance culture field.

Research problem is how Mulgimaa municipalities have solved matters of cultural policy in their administrative territory. The aim is to study the situation in Mulgimaa culture sphere and to identify the achievements and shortcomings. In order to reach the aim of this Masters' thesis, it is necessary to find answers to the following research questions:

- 1) What are the cultural objectives in strategy documents of Mulgimaa municipalities?
- 2) What are cultural professionals' attitudes towards the cultural policy of Mulgimaa municipalities?
- 3) Which shortcomings and good practices are Mulgimaa parishes experiencing in their culture fields?

Two methods were used to carry out the research. First, the strategic documents and budgets of Mulgimaa municipalities were studied to map their cultural objectives and possibilities. Second, a survey was conducted among people working in Mulgimaa culture field to evaluate the current situation in the culture sphere. Through the survey possible problems that existed in local governments, as well as solutions were discovered. In the survey several aspects were considered: finances, infrastructure, cultural professionals, local identity and civil society.

First research question was to find out what are the cultural objectives in strategic documents of local municipalities? Local government development plans and other strategic documents were analysed. These documents show cultural policy views of local authorities. A skilfully put together strategic document is of great value when interacting with sub-agencies, the third sector and ordinary citizens. This way all parties have a clear overview of what is the current situation in the local government, what are the goals for the future and how they are achieved. During budgetary planning it is important to follow the goals in strategic documents. This way financing principles are transparent to everyone. When creating strategic documents, it is important to include people competent in the field, the third sector, companies operating in the parish, and individuals. Then the policies of the municipality serve every resident's interests. The strategic documents of Mulgimaa municipalities reflected their cultural policy views. The main goal for all these municipalities is to preserve and develop local identity and Mulgi culture. Mulgi culture is seen as an opportunity to make local environment more attractive. Tõrva parish has a well conceived development plan that maps out the current situation and presents five success factors, which strive for a vision. Detailed objectives have been set out in different fields that help to create a balanced budget and give the reader an overview of the developments in Tõrva parish. Mulgi parish development plan also explains their objectives that provide an overview of the field developments. Viljandi parish development plan outlines the goals of the municipality. Unfortunately, the explanations are sometimes too general, which does not really give an overview of how a goal will be achieved.

The aim of the second research question is to see what are the attitudes of cultural professionals regarding cultural policies of the local governments? To answer that, a survey was conducted among cultural professionals in Mulgimaa where they expressed their views in several aspects of the culture field. Respondents are generally happy with the infrastructure of cultural institutions in municipalities. Each parish has some buildings that require additional investments but overall people are satisfied with the situation of cultural institutions. Cultural professionals are not satisfied how municipalities finance culture. In their opinion there is not enough funding and people working in the field get paid too little. Survey answers reflected that despite the meetings of the local Cultural Commission, the conclusions and proposals discussed there are not taken into account as much as the respondents would have hoped. In Mulgi and Viljandi parish the number of cultural workers is considered optimal. In Tõrva parish there are too few people working in community centres, according to the respondents. They also think that Tõrva authorities rely too much on the third sector when organising cultural events. In Mulgi parish collaboration between the third sector and cultural institutions is balanced. However, based on the responses, more cultural activities should be focused to rural areas. According to the survey, in Viljandi parish the third sector is an untapped potential. In Mulgi parish local identity is considered strong and Mulgi culture is being promoted. The problem with Viljandi parish is that only half of the area is part of Mulgimaa, and that doesn't allow a unified identity to evolve. The respondents found that shaping local identity and Mulgi culture in Tõrva parish is centred to the town of Tõrva.

Third research question was about shortcomings and good practices in the culture field of Mulgimaa local governments. By analysing strategy documents and survey responses, conclusions and suggestions can be made about Mulgimaa's culture field possibilities and weaknesses. In conclusion, infrastructure in municipalities is well underway. It can be concluded from the responses of the survey that every municipality in Mulgimaa is using a different strategy to approach the issue of local identity. Tõrva parish is counting on the third sector to maintain the identity in the local community. There are several arguments why citizens' unions cannot be the only ones preserving and developing the identity of the community. In Viljandi parish the issue of local identity has been delegated to the cultural institutions. It would make sense for Viljandi parish to involve more citizens' unions which is untapped potential at the moment. Geographic location

plays an important role in growing the identity of Viljandi parish community; roughly half of this municipality is part of the historic Mulgimaa. Answers to the survey note that in Mulgi parish most of the cultural activity is gathered around three towns. The author of this thesis thinks that problems can be solved when bigger institutions collaborate with smaller village centres and the third sector. All local governments in Mulgimaa have their Cultural Commissions that consist of people who are experts in culture. The municipalities should take into consideration the conclusions and suggestions that were made during the discussions in the Commission. Funding principles in the municipality must be in accordance with the objectives set in strategy documents. People working in the culture field think that it is not funded properly. The problem is low salaries and tight budgets for cultural institutions. The author of this thesis finds that coordinating municipality budget with sub-agencies would help, also creating a government support measure for local municipalities that would help raise cultural workers' wage rate to the same level as it is in the public sector.

Strategy documents analysis and the survey among cultural workers in this Masters' thesis show differences and similarities in cultural policies of Mulgimaa municipalities. Based on their location, respondents showed differences in opinion about local authorities' cultural policies. At the same time there were topics that people agreed on. It was a case study, focusing on cultural politics and its regional differences. The author of this Masters' thesis finds that this method was the best to cover this topic. This thesis could help Mulgimaa municipalities in compiling strategy documents in the culture field and in shaping cultural policy. After some time, it would be relevant to analyse again the cultural policies of local governments.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Leana Liivson,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose,

“Omavalitsuste kultuuripoliitika Mulgimaa näitel“, mille juhendaja on PhD Art Leete ja kaasjuhendaja MA Marju Mäger, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Leana Liivson

16.08.2021